

जाहिरातीचे दर.

झालील पत्त्यावर चौकशी

करावी.

व्यवस्थापक, अर्थ,

'दुर्गाधिवास', पुणे २.

अर्थ

वर्गणीचे दर.

वार्षिक वर्गणी

रु. ४.

(टपाल हॅन्डल माफ)

किरकोळ अंकास

एक आणा.

'अर्थ एव प्रधानः' इति कौटिल्यः अर्थमूलौ धर्मकामाविति ।

—कौटिल्य अर्थशास्त्र.

संपादक—प्रो. वा. गो. काळे.

वर्ष २

पुणे, बुधवार, तारीख २३ डिसेंबर, १९३६.

अंक ५१

दि डॉन ऑफ इंडिया

लाइफ इन्शुरन्स कंपनी लि., पुणे.

पुणे व सोलापूर येथे

विल्डिंग इन्व्हेस्टमेंट आणि बँकिंग डिपार्टमेंटची
कंपनीचे बँकर्सनी पसंत केलेलीता. १ आक्टो -] नवीन योजना [ता. १ आक्टो -
वरपासून सुरू] वरपासून सुरू

मुदतीच्या ठेवीवर मासिक व्याज देण्याची

फायदेशीर अपूर्व सोय.

बँकच्या उतरत्या व्याजाच्या काळांत लोकांस आपले कौटुंबिक
निर्वाहास साधन अगर मदत म्हणून ठेवांवर मासिक, नियमित
व किफायतशीर व्याज देण्याची व्यवस्था तारीख १ आक्टो-
बर १९३६ पासून अमलांत आणली आहे.

गरजूनी जास्त माहिती मागवावी अगर समक्ष भेटावे.

पुणे, ता. २२-९-३६

जनरल मॅनेजर.

ओरायन (मॅगमस्)

उत्कृष्ट व्हर्जिनिया तंबाकूपासून बनविलेली ही
सिगारेट२॥ आप्याला १२ आणे
१० चें पाकिट किंवा ५० चा डबा

सर्वत्र मिळते.

एकदां ओढल्यानंतर नेहमीच पसंत कराल.

बनविणार—

DECCAN TOBACCO WORKS,
POONA 4

Telegraphic Address:—'CIGARETTES', POONA.

Apply for Agencies.

“व्हीट ग्लासम” म्हणजे गव्हाचे पोहे

ह्या सारखें सात्त्विक आणि कसदार खाद्य दुसरें नाही.
पुढ्याची किंमत [मापी २ शेर] ८८ आणे. नमुन्यासाठी
पात्रणे दोन आण्याचीं तिकिटें पाठवावीं.कारखानदार :—भास्कर पांडुरंग सहस्रबुद्धे,
७५३ सदाशिव पेठ, पुणे.स्टॉकिस्टः—तांबे आरोग्य भुवन, मुंबई; श्री. लक्ष्मी
ट्रेडिंग कंपनी, सांगली, बेळगांव, कोल्हापूर.

वास्तुशास्त्रज्ञ व घरमालक

आमचा इमारतीच्या बांधकामाचा चुना शिफारसपूर्वक
व अगत्यानें वापरतात.“ गिलाव्याचा चुना हा तर आमचे चुन्याचे
धंद्यातील विशेष होय.”

भाऊ गंगाधर साठे,

विल्डिंग कॉन्ट्रक्टर व मळलेल्या चुन्याचे व्यापारी,
५१२ सदाशिव, चिमण्या गणपती चौक, पुणे २

जे. जी. दातीर

जिल्ह्या मारुतीजवळ, घ. नं. ८७२, पुणे २

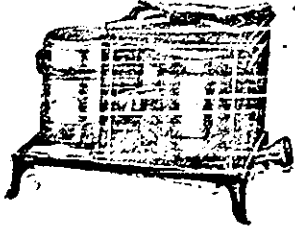
सर्व तऱ्हेच्या समारंभाकरितां हार, गोटे, इत्यादि माल सुचक
स्वस्त व वकशीर तयार करून मिठेल.

S. B. JOSHI & Co.

ENGINEERS & CONTRACTORS

41 A, Bruce Street,
Bombay716 Sudashiv Peth,
Poona City.

कॉलेज विद्यार्थ्यांच्या विशिष्ट
गरजा लक्षांत घेऊन हें
मॉडेल बनविलें आहे.

किंमत माफक.

पंप नाही ! पिन् नाही !! आवाज नाही !!!

ज्युनियर प्रभाकर
सेफ्टी स्टोव्ह

माहितीपत्रक मागवा

मेकर्स:-ओगले ग्लास वर्क्स., लि.
ओगलेवाडी, (सं. औंध), जिल्हा सातारा.

पुणे स्टॉकिस्ट्स:-

१ केळकर ब्रदर्स,

बुधवार चौक.

२ म. इ. को. ऑ. एजन्सी,

लक्ष्मीरोड.

विविध माहिती

बँकांस छुट्टी

गुरुवार, शुक्रवार व शनिवार, ता. २४, २५ व २६ डिसेंबर
रोजी नाताळनिमित्त बँका बंद रहातील.

परदेशी भांडवलाची अमेरिकेकडे धाव

मि. रूझवेल्ट ह्यांची अमेरिकेचे अध्यक्ष म्हणून फेर निवडणूक
झाल्यापासून, परदेशांतील भांडवल अमेरिकेकडे धाव घेऊं लागलें
आहे. रोखे बाजारांत रोखे खरेदी करण्याकडे ह्या पैशाचा
उपयोग होत असून, ही प्रवृत्ति अशीच चालू राहण्याचा संभव
दिसतो.

कपाशीच्या वहातुकीसाठी स्पेशल आगगाडी

नागपूर ते मुंबई ह्यांमध्ये ५२० मैलांचें अंतर आहे. वऱ्हाड
व मध्यप्रांत ह्यांतून मुंबईकडे पाठविण्यांत येणारी कपास तेथें
लवकर पोचावी आणि ह्या वहातुकीमधील मोटारींची स्पर्धा
टळावी, ह्याभीत्यर्थ जी. आय. पी. रेल्वेनें एका खास गाडीची
सोय केली आहे. ही गाडी नागपूरहून रोज रात्री ९-३० वाजतां निघते
व वाटेंत कपाशीच्या वाधिणी घेत घेत मुंबईस ३८३ तासांत
पोहोचते. गेल्या नोव्हेंबरमध्ये ही गाडी सुरू झाली व मोसम
संपेपर्यंत ती चालू ठेवण्यांत येईल.

ग्रेटब्रिटनमध्ये तयार कपड्यांची आयात वाढली

परदेशांतून ग्रेटब्रिटनमध्ये होणारी तयार कपड्यांची आयात
वाढत आहे. विशेषतः जर्मनीमधून ज्यास्त माल येऊं लागला
आहे. ह्या कारणानें ब्रिटिश शिंप्यांमध्ये चुळबुळ सुरू झाली आहे.

रशियांतील प्रवाशांच्या संख्येंत वाढ

रशियामध्ये परदेशीय प्रवासी दिवसानुदिवस ज्यास्त ज्यास्त
जाऊं लागले आहेत. चालू वर्षाच्या पहिल्या नऊमाहितीत एकूण
१८,४५० प्रवासी जाऊन आले. ह्यापैकी शेकडा २५ लोक
अमेरिकेंतून गेले होते.

अॅबिसिनियाच्या बादशहावर दावा

आपली राजधानी सोडून जातेवेळीं अॅबिसिनियाच्या बादशहानें
आदिस अवाबाचा नाश करण्याचा हुकूम दिला. ह्यामुळें,
लॉइड्स इन्शुरन्स कंपनीस, नुकसान भरपाई दाखल आपल्या
विमेदारांस १६ लक्ष रु. द्यावे लागले. ही रकम वसूल करण्या-
करितां कंपनी बादशहावर ब्रिटिश कोर्टांत दावा आणणार आहे,
असें समजतें.

रेडिओवरील लायन्सेस-फी उतरली

रेडिओवरील लायसेन्स फी ता. १ जानेवारी १९३७ पासून
१० रुपयांची ८ रुपये करण्यांत आली आहे. पूर्वीच्या लायसे-
न्सची मुदत भरण्यापूर्वी नवा लायसेन्स घेणारासच ही सवलत
मिळेल. तूर्त एक वर्षपर्यंत ह्या प्रयोगाची अंमलबजावणी होईल.

“मिकी माउस”ची लोकप्रियता

प्रसिद्ध “मिकी माउस”चे चित्रपट सर्व जगांत मिळून सुमारे
४६ कोटी लोक पैसे देऊन पहातात असा हिशेब एकांनें केला
आहे.

व्ही-एट गाड्यांची लोकप्रियता वाढत आहे

फोर्ड मोटार कंपनीच्या व्ही-एट गाड्या सालोसाल ज्यास्त
लोकप्रिय होत आहेत. १९३२ सालीं ही गाडी प्रथम बाजारांत
आली, त्या वर्षीं ह्या बनावटाच्या १,५४,९५५ गाड्या खपल्या.
१९३३ सालीं ३३ लक्ष, १९३४ सालीं ६३ लक्ष व १९३५ सालीं
१०३ लक्ष, अशा रीतीनें व्ही. एट. गाडीचा खप वाढला आहे.

इंडियन ह्यूम पाइप कंपनीची नवीन शाखा

पाणीपुरवठा, ड्रेनेज इत्यादींकरितां सिमेंट काँक्रीटचे नळ,
सेप्टिक टँक, इत्यादि बनविणाऱ्या इंडियन ह्यूम पाइप कं. लि.
नें भावनगर येथें एक नवीन कारखाना सुरू केला आहे. हिंदुस्थान,
ब्रह्मदेश व सिलोन मिळून ह्या कंपनीचे पंचवीसाहून ज्यास्त
कारखाने आहेत. कंपनीचा विस्तार आणि कामाचा व्याप
स्पृहणीय आहे.

कराची येथील कपास-कापडाची पहिली गिरणी

मुंबईमधील गिरण्यांत अनुभव घेतलेल्या एका सिंधी गृह-
स्थानें कराची येथें कापडाची गिरणी सुरू केली आहे, तिचें
मामुली उद्घाटन ता. २८ जानेवारी रोजी गव्हर्नरांचे हस्ते
होईल. सिंधमधील ही पहिलीच गिरणी आहे.

पिसाळलेलीं कुत्रीं चावलेल्यांस उपचार

पिसाळलेलीं कुत्रीं चावलेल्यांस उपचार करण्याची व्यवस्था
सातारा, विजापूर, धुळे, अलिबाग, खेडा, भडोच, धारवाड, गोधा
व ठाणा येथील सरकारी इस्पितळांमध्ये करण्याचें सरकारनें
ठरविलें आहे.

मुंबई बंदरांतून सोन्याची साप्ताहिक निर्गत

रुपये किंमत	ता. ६-१२-३६ ते १२-१२-३६	४९,५५,५८६
ता. १३-१२-३६ ते १९-१२-३६	३३,९६,२८१	
ता. २१-१२-३६ ते १९-१२-३६	२,८९,६०,०३,३४२	

अनुक्रमणिका

पृष्ठ	पृष्ठ
१ विविध माहिती ... ६१२	६ आयुर्विमापत्राची निर्दि-
२ पदवीधर विद्यार्थी आणि व्यापारी व्यवसाय ... ६१३	वादन: ... ६१७
३ मराठेशाहीतला सराफी धंदा ... ६१३	७ हिंदी बँकिंगचा आढावा ६१८
४ लोकसंस्थेची वाढ का सुली लोकांची वाढ! ... ६१४	८ हिंदी साक्षरेचा धंदा व संरक्षक जकाती ... ६१८
५ स्फुट विचार ... ६१५	९ मुंबई प्रांतिक सहकारी इन्स्टिट्यूट ... ६१९
हिंदी हुंडणावळ-बँक ऑफ इंग्लंडचा सुवर्णनिधि वाढला-आर्थिक मंदी कशी दूर होणार!-मोटार-लॉन्ग्यांच्या संबंधाचे कायदे-" रसायनम्"	१० जगांतल्या आर्थिक व सामाजिक घडामोडी ६२०
	११ निवडक बाजारभाव ६२१

अर्थ

बुधवार, ता. २३ डिसेंबर, १९३६

पदवीधर विद्यार्थी आणि व्यापारी व्यवसाय

गेल्या आठवड्यांत प्रसिद्ध झालेल्या सर पुरुषोत्तमदास ठाकुरदास आणि मि. फकीरजी भरुचा ह्यांच्या भाषणांनीं हिंदी तरुणांपुढील पोटापाण्याच्या प्रश्नावर चांगला प्रकाश पाडला आहे. दोघेहि गृहस्थ व्यापार-उद्योगधंद्यांत व कारखान्यांचे व कंत्राटांचे कामांत तज्ज्ञ आणि अनुभवी असल्याकारणाने, त्यांच्या शब्दांस व उपदेशास विशेष महत्त्व आहे. लखनौ विश्वविद्यालयाच्या पदवीदान प्रसंगी भाषण करतांना, सर पुरुषोत्तमदास ह्यांनीं व्यापारी-व्यवसायांत जरूर असणाऱ्या गुणांची चर्चा केली आणि पदवीधर विद्यार्थ्यांस ह्या व्यवसायांत कसे यशस्वी होता येईल, ह्या संबंधीं माहिती दिली. व्यापार म्हणजे केवळ रुपये-आणे-पैचा व्यवहार नाही; निर्दय सावकार आणि निश्चेतन बँका ह्यांसंबंधाने गैरसमज करून घेण्याचे कारण नाही; मनुष्याच्या जीवनयात्रेत आर्थिक सुखाचे महत्त्व विशेष आहे आणि ते मिळवून देण्यास व्यापारी व्यवसाय हे उत्कृष्ट जनसेवेचे साधन आहे; शेतीचे उत्पादन व त्याचा उठाव ह्यास सहाय, शेतकऱ्यांच्या रहाणीत सुधारणा, इत्यादि कामे पदवीधरांस करता येण्याजोगी आहेत; वगैरे मुद्यांचा सर पुरुषोत्तमदासांनीं परामर्श घेतला आणि व्यापारांत प्रवेश करू इच्छिणाऱ्या उमेदवारांस सचोटी, उद्योगप्रियता, चिकाटी, धडाडी, युक्तिवाजपणा, समयसूचकता, व्यक्तित्व, धाडस, इत्यादि गुण कसे आवश्यक आहेत, ह्याचे त्यांनीं वर्णन केले. व्यापार आणि उद्योगधंदे ह्यांची प्रगति होऊन हिंदी प्रजेच्या रहाणीत सुधारणा घडून येण्यास पदवीधर कसे सहाय करू शकतील, ह्याचेहि त्यांनीं वर्णन केले.

पदवीधरांस उपदेश करतेवेळीं सर पुरुषोत्तमदासांनीं आपल्या व्यापारी बंधूसहि सूचना केल्या, हे योग्यच झाले. विश्वविद्यालयीन शिक्षणाबद्दल व्यापारी वर्गांत अत्यंत गैरसमज झालेला दिसतो कारण पदवीधर उमेदवारांस ह्या व्यवसायांत प्रवेश मिळणे अत्यंत कठिण जाते, असा अनुभव आहे. अमेरिकेंतील

व्यापाऱ्यांचे अनुकरण करून, हिंदी धंदेवाल्यांनीं उमेदवारांस जबाबदारीच्या जागा घाव्या, असा सर पुरुषोत्तमदासांनीं सल्ला दिला. मि. भरुच्या ह्यांनीं, मुंबई येथील एंजिनिअरिंग कॉलेजचे अध्यक्ष ह्या नात्याने भाषण करतांना, ह्याच अडचणीचा उल्लेख केला. एंजिनिअरिंग किंवा इतर शास्त्रीय शिक्षण घेऊन बाहेर पडणाऱ्या विद्यार्थ्यांस गिरण्या, रेल्वे वर्कशॉप्स अगर विजेचे कारखाने ह्यांतून विनावेतन उमेदवारीहि मिळणे कठिण पडते, अशी वस्तुस्थिति आहे. उद्योगधंदे, कारखाने, गिरण्या, इत्यादींमध्ये तज्ञ व व्यवहारकुशल अशा लोकांस ह्यापुढे ज्यास्त ज्यास्त मागणी येणार आहे, परंतु धंद्यांच्या विविध शाखा-उपशाखांचे शिक्षण देण्याची कोठेच व्यवस्था नाही. हिंदुस्थानांत सुमारे ४३ हजार मैल लांबीचे रेल्वे रस्ते आहेत आणि दरसाल ५० कोटी उताऱ्यांची व ९ कोटी टन मालाची वहातूक त्यांवरून होते. तथापि, रेल्वेसंबंधाच्या व्यवसायांचे विशेष शिक्षण देणारे ह्या देशांत एकहि कॉलेज नाही. हीच गोष्ट इतर व्यवसायांसहि लागू आहे.

आपापल्या व्यवसायांतील वरील दोघां अधिकारी पुढाऱ्यांनीं केलेल्या भाषणांवरून दोन-तीन गोष्टी स्पष्ट होतात. (१) हिंदुस्थानांत औद्योगिक शिक्षणाची असावी तेवढी व असावी तशी सोय अद्यापि झालेली नाही, (२) व्यापारी वर्ग तरुण पदवीधरांकडे सहानुभूतीने पहात नाही आणि (३) हिंदी विद्यार्थ्यांचे अर्गी व्यापारी वृत्ति बाणलेली नाही. कच्च्या मालाचा व भांडवलाचा पुरवठा, मालाचा सप, अनिष्ट स्पर्धेचा अभाव इत्यादींवर व्यापार व उद्योगधंदे ह्यांची सुधारणा होणे अवलंबून आहे. तथापि, ह्या व्यवसायांतील मनुष्यबळाचेहि महत्त्व कमी नाही, हे लक्षांत ठेवले पाहिजे. वरील तीन्ही प्रश्नांचा समाधानकारक निकाल लागणे अत्यंत आवश्यक असून व्यापार व उद्योगधंदे ह्यांच्या प्रगतीस केवळ एकच उपाययोजना पुरेशी पडणार नाही. सर पुरुषोत्तमदास ठाकुरदास आणि मि. भरुचा ह्यांच्या सूचना हिंदी मध्यवर्ती व प्रांतिक सरकारांनीं, व्यापाऱ्यांनीं आणि शिक्षणाधिकार्यांनीं लक्षांत घेऊन त्यांस मूर्त स्वरूप देणे आवश्यक आहे. सुशिक्षितांची बेकारी व जनतेचे दारिद्र्य दूर करण्याचा हा मार्ग स्वीकारला गेल्यावांचून हिंदी राष्ट्रास अभ्युदयाची आशा करण्यास जागा नाही.

मराठेशाहीतला सराफी धंदा

प्रो. काळे ह्यांचे व्याख्यान

(२)

शके १६५४ ते १६५७ मधले हिरोबाचे कागद

राजवाडे स्मृतिदिनाचे निमित्ताने दिलेल्या आपल्या व्याख्यानांत प्रो. काळे ह्यांनीं स्वतःस नवीन उपलब्ध झालेली सराफी कागदपत्रांतली माहिती सांगितली, तिचा सारांशः—
मराठेशाहीतला व्यापारी, साजगी व सरकारी देण्या-घेण्याचा व्यवहार आटोपण्यास लहानमोठे सावकार सर्व देशभर पेरले जाणे आवश्यक होते. त्याप्रमाणे उपलब्ध झालेल्या हिरोबाच्या कागदांत सहज दहा वीस पाने चाळलीं असतां चाळीस सराफांचीं नांवे उल्लेखिलेलीं आढळलीं, तीं एकण्यासारखीं आहेत. मागील व्याख्यानांत व टांचणांत राजनामे, सत्तावण्या, आढावे इत्यादि सराफी वहांचे वर्णन करण्यांत आले आहे. दीक्षित. पटवर्धनांच्या दप्तरांत आणखी कांहीं कागद सांपडले आहेत, त्यांवरून मराठेशाहीत प्रचलित असलेल्या सराफी पद्धती-

संबंधानें ज्यास्त तपशीलवार माहिती मिळते. ठिकठिकाणच्या सराफांचे परस्परांच्या देण्या-घेण्याचे व्यवहार होतात, त्यांचें वर्षअखेर महिन्यांच्या व तिथींच्या अनुक्रमानें टांचण करून तें तपासून पहाण्यासाठी एकमेकांस पाठवण्याचा प्रघात महाराष्ट्रांत शके १६५४ साली होता, ही गोष्ट हातीं आलेल्या कागदांवरून स्पष्ट होत आहे. औरंगाबादचे बाबूजी नाइक भिडे व पुण्याचे सदाशिवभट दीक्षित ह्यांचे दरम्यान झालेल्या व्यवहारांचीं ह्या प्रकारचीं टांचणें येथें पुढें मांडण्यांत येत आहेत. ह्या कागदाच्या भेंडोळ्यांचे शिरावर राजश्री भिडे व राजश्री पटवर्धन ह्यांच्या खात्याचे हिशेब असें स्पष्ट म्हटलें आहे. एक सालच्या एकाच खात्याच्या जमा-नावेच्या टांचणाच्या दोन प्रती आहेत. पण विशेष बोधप्रद गोष्ट ही की, दुसऱ्या एका सालचीं टांचणें दुहेरी आहेत, म्हणजे भिडे व पटवर्धन ह्यांनीं परस्परांस पाठविलेले आपापल्या वखांतले उतारे आहेत. ह्यांत एकांतल्या जमा रकमा दुसऱ्यांत नावे आहेत, हें उघडच आहे. एका वर्षाच्या अखेर बाकी काढलेली आहे, ती दुसऱ्या वर्षाच्या प्रारंभी जमा किंवा नावें ह्या सदरांत प्रारंभीच रीतसर दाखल केलेली आहे, हें एका-मागून एक अशा दोन वर्षांच्या टांचणांतील नोंदींवरून दिसून येतें. पुण्यामध्ये ह्या बाक्या भिकाजी नाइक मराठे ह्यांनीं रुजू करून घेतल्या आणि त्यांमध्ये व्याज, हुंडणावळ व अडत ह्यांचा हिशेब झाला असल्याविषयी शंका आहे.

मराठेशाहींत सध्याप्रमाणें महिन्याचे कच्चे करून व्याजाचा आकार काढण्याची पद्धति प्रचलित होती हें ह्या विषयींच्या हातीं असलेल्या कागदांवरून स्पष्ट होतें. विशिष्ट महिन्यांत व विशिष्ट मितीस किती रकम देणें किंवा येणें असेल त्या मानानें हे कच्चे केले आहेत, हें मी स्वतः हिशेब करून पाहिलें आहे. दरमहा आठ आणे व्याजाचा दर ह्यांत धरलेला आहे. आणखी एक मनोरंजक गोष्ट म्हणजे “चूकभूल द्यात्री-ध्यात्री” हा शंका कागदांत आढळतो ही असून त्यास अनुसरून सराफांनीं परस्परांच्या टांचणांत देण्याघेण्यांतल्या चुका एकमेकांच्या नजरेस आणलेल्या आहेत आणि त्यांप्रमाणें जमासर्च दुरुस्त करण्याच्या सूचना केल्या आहेत. ह्या रीतीनें जमा करावयाच्या राहिलेल्या रकमांची किंवा वाजवीपेक्षा ज्यास्त नावें लिहिल्या गेलेल्या रकमांची टांचणें करून पटवर्धन सराफांनीं बाबूजी नाइक भिडे ह्यांकडे पाठविलेलीं माझ्या हातांत आहेत. त्यांतली एक नोंद मनोरंजक असल्यानें वाचून दाखवण्यासारखी आहे.

शके १६५५च्या बाबूजी नाइक भिडे यांच्या हिशेबांत दिसून येणाऱ्या तफावतीचा तपशील दाखवणारा कागद माझ्या हातांत आहे त्यांत औरंगाबादचा गंगाराम कनोजा ह्याच्या हुंडीच्या पैशाचा मजकूर असून त्यानें द्यावयाच्या व्याजावरून झालेल्या कज्जाचा उल्लेख आहे. व्याजाच्या पन्नास रुपयांपैकी रुपये १५-रुपये बाबूजी नाइकांनीं जमा करावयाचे राहिले ती तफावत दर्शविण्यांत आली आहे. त्याप्रमाणें इतर तफावतींच्या रकमांचा तपशील देऊन शेवटीं “दोनसे अडतीस रुपये पाउने सा आने भिकाजी नाइक यांपासून व्याज सुद्धा घेने उत्तर लिहिने” असा शंका आहे. व्याजाच्या आकारणीच्या कांहीं कागदांत गुजराथी लिपी स्पष्ट असून तें लिहिणें एखाद्या गुर्जर कारकुनाचें असलें पाहिजे त्यांत शंका रहात नाही.

पटवर्धनांच्या कागदांत खानदेशातील उंदीरखेडें व विजखेडें ह्या दोन गांवांतील दुकानांचे आढावे मिळाले आहेत, ते बोधप्रद

आहेत. बचकट देव ह्या नांवाचे गृहस्थ सदाशिवभट पटवर्धन सराफांचे तेथील गुमास्ते असून त्यांचे हे शके १६५५-५६ च्या सुमाराचे आढावे आहेत. आढावे पूर्ण असून तपशीलवार व पद्धतशीर आहेत. त्यांमध्ये दुकानांचा नफा-तोटा व शिलकी मालाच्या किंमती अगदी बारकाईनें दिल्या आहेत.

विजखेड्यांच्या हिशेबावरून त्या गांवाच्या आर्थिक परिस्थितीवर चांगला प्रकाश पडतो. त्या गांवांत विणकऱ्यांचा, रंगाऱ्यांचा व तेल्यांचा धंदा मोठ्या प्रमाणावर चालत असला पाहिजे असें ह्या धंदेवाल्यांच्या नांवांच्या संख्येवरून स्पष्ट दिसतें. विजखेड्यांची आजची आर्थिक स्थिति काय आहे ह्याची चौकशी मी चालविली आहे; ती फलद्रूप झाल्यास तुलनात्मक दृष्टीनें अभ्यास करून अनुमानें काढणें सोयीचें होईल. जमासर्चाच्या कागदांत येणाऱ्या कित्येक शब्दप्रचारांचा योग्य अर्थ लागला आहे व लागत आहे. त्यांत कांहीं शंकास्थळे आहेत. त्यांचा निर्णय सराफी व्यवहारांविषयीचे ज्यास्त कागद हातीं येण्यावर पुष्कळसें अवलंबून राहिल, कै. वा. राजवाडे ह्यांस अत्यंत प्रिय असलेल्या कार्याच्या मार्गांत काय प्रगति चालली आहे हें संशोधनाच्या आर्थिक क्षेत्रांतल्या एका कोपऱ्यांत मी काय करित आहे हें दर्शवून जनतेच्या निदर्शनास आणावें आणि आजचा स्मृतिदिन साजरा करावा हा माझ्या व्याख्यानाचा हेतु थोडातरी सफल झाला तर मला आनंद वाटेल.

लोकसंख्येची वाढ का सुखी लोकांची वाढ ?

संतति नियमनाच्या सुप्रसिद्ध पुरस्कृत्या, मिसेस हौ-मार्टिन, ह्या बाई हिंदुस्थानांत आल्या असून सदरहु चळवळीच्या प्रचारार्थ त्या व्याख्यानें देणार आहेत. हिंदुस्थानास ही त्यांची तिसरी भेट आहे. मुंबई येथें भाषण करतांना बाई म्हणाल्याः—
“पौरस्त्य देशांत जननाचें व मृत्यूचें प्रमाण दरसाल दर हजारी अनुक्रमें सरासरीनें ३० व २० असें पडतें; म्हणजे लोकसंख्येत दर हजारी १० ची वाढ होते. बहुतेक पाश्चात्य देशांत जननाचें व मृत्यूचें प्रमाण कमी असूनहि लोकसंख्येत भर पडत आहे. कांहीं देशांत लोकसंख्या वाढविण्याची खटपट करण्यांत येत आहे, परंतु ज्यास्त लोकसंख्या म्हणजे जास्त राष्ट्रबल, ही समजूत भ्रामक आहे. जगातील सर्वांत मोठी लोकसंख्या असणारा चीन देश सुरक्षित आहे, असें कोण म्हणेल ? लोकसंख्येपेक्षा लोक सुखी करण्याकडे ज्यास्त लक्ष देणें जरूर आहे.”

अखिल हिंदुस्थानांत पहिल्या प्रतीचें सरकारमान्य

झारापकर टेलरिंग कॉलेज

माहितीपत्रक मागवा] आपणा बळवंत चौक, पुणे २

व्यापारी उदमी लोकांस

—अपूर्व संधि—

पुणे औद्योगिक प्रदर्शन १९३७

स्फुट विचार

हिंदी हुंडणावळ—व्हाइसरॉयांचा नकार

मद्रासच्या हुंडणावळ-संघाने आपल्या शिष्टमंडळास मुलाखत मिळावी अशी विनंति व्हाइसरॉय ह्यांस केली असतां तिला नकारात्मक उत्तर आले असल्याचे प्रसिद्ध झाले आहे. हुंडणावळीचा चालू दर बदलण्याचा सरकारचा विचार नसल्याने मुलाखतीचा व चर्चेचा कांहीं उपयोग होणार नाही हे नकाराचे कारण देण्यांत आले आहे. सरकारचे हुंडणावळीस हात न लावण्याचे धोरण लोकांस माहित आहे आणि त्यांत बदल होण्याच्या आवश्यकतेबाबत आपले म्हणणे अधिकाऱ्यांपुढे मांडून त्यांचे मन वळवावे हा हुंडणावळसंघाचा हेतु आहे हे उघड आहे. तथापि, सरकारचे मत जणू काय वज्रलेप झाले असून त्याच्या विरुद्ध असलेले विचार ऐकण्याचीही त्यांची तयारी नाही. हुंडणावळीचा दर बदलण्याची नुसती भाषाहि सरकारास इतकी अनिष्ट वाटते की, त्यांच्या धोरणास दुसरी बाजू असणे व ती सयुक्तिक असणे अशक्य आहे अशी ठाम समजूत त्यांनी करून घेतली आहे. ह्या समजूतीचा प्रतिध्वनी लंडनच्या "फिर्नेन्शल न्यूज" पत्रांत उमटला असून त्या पत्राचा अभिप्राय व व्हाइसरॉयांचा नकार हे एकाच वेळी प्रसिद्ध झाले आहेत, हा योगायोग विलक्षण आहे. महत्त्वाच्या नवीन राज्यघटनेस लवकरच प्रारंभ व्हावयाचा असतां हिंदी चलनव्यवस्थेत फेरफार करणे अयोग्य आहे असे "फिर्नेन्शल न्यूज" पत्राचे म्हणणे आहे. जगांतली आर्थिक स्थिति सुधारली म्हणजे रिझर्व्ह बँकेने सरकारास हुंडणावळीच्या दरासंबंधाने योग्य शिफारस करावी असे निश्चित झालेले असल्याने तूर्त हा प्रश्न उपस्थित करता येत नाही आणि ह्याशिवाय, नवीन राजकीय घटनेमध्ये जे आर्थिक निबंध दाखल आहेत त्यांस अनुसरून तो प्रश्न सर्वस्वी गव्हर्नर जनरल-इन-कौन्सिलच्या अधिकारांत असल्याने नवीन प्रांतिक कायदेमंडळांच्या आग्रहामुळे हुंडणावळीत फेरबदल होण्याची भीति बाळगण्याचे कारण नाही, असे आश्वासन त्या पत्राने दिले आहे. ह्यावरून प्रस्तुत प्रकरणी ग्रेट ब्रिटनमध्ये आणि साम्राज्यसरकारच्या धोरणांत वारा कसा वहात आहे ह्याची स्पष्ट कल्पना येईल.

बँक ऑफ इंग्लंडचा सुवर्णनिधि वाढला

मि. नेव्हिल चॅव्हेलर ह्यांनी ब्रिटिश कॉमन्स सभेत जाहीर केले की, बँक ऑफ इंग्लंडच्या सुवर्णनिधीत ६३ कोटि पौंड (सुमारे ८५ कोटि रुपये) किंमतीच्या सोन्याची भर तात्पुरती घालण्यांत आली असून ६ कोटि पौंडांच्या म्हणजे सुमारे तितक्याच रकमेच्या, सोन्याचे ज्यांस तारण नाही अशा, नोटा कमी करण्यांत आल्या आहेत. ब्रिटिश चलनाच्या निधीत सोने न ठेवतां रोख्यांच्या तारणावर काढावयाच्या नोटांस कायद्याने मर्यादा घातलेली आहे आणि ती आजमितीस २६ कोटि पौंड अशी आहे. सुवर्णनिधीत नवीन सोन्याची भर पडली असतां त्याच्या तारणावर जादा नोटा निघून व्यवहारांत खेळणारे चलन जरूरीच्या मानाने ज्यास्त होण्याची व त्याचा परिणाम बाजारभाव आणि हुंडणावळीचा दर ह्यांवर प्रतिकूल होण्याची भीति असते. म्हणून सुवर्णनिधी वाढतांच रोख्यांच्या तारणावर निघालेल्या नोटांचे

चलन तितक्याच मानाने मर्यादित करण्यांत आले आहे. तथापि, हुंडणावळीच्या स्थैर्याच्या संरक्षणासाठी जो एरू स्वतंत्र निधि म्हणजे फंड सुमारे ४००-५०० कोटि रुपयांचा निर्माण करण्यांत आला आहे आणि ज्याचा उपयोग हुंडणावळीच्या दरांत वेळोवेळी होणाऱ्या फरकांस आळा घालण्याकरितां केला जात आहे, त्या निधीमधून साडे सहा कोटि पौंडांचे सोने काढून घेण्याची आणि ६ कोटि पौंड किंमतीच्या नोटा कमी करण्याची आज काय आवश्यकता सरकारास भासली, ह्या विषयी लंडनच्या सराफ मंडळीस विस्मय वाटत आहे. पॅरिस व न्यूयॉर्क येथील पेढीवाल्यांनी लंडनमध्ये ठेव म्हणून ठेवलेला पैसा परत नेण्याचे ठरविल्यास त्या प्रसंगी नोटांच्या बदला सोने किंवा परदेशी हुंड्या याच्या लागतील, त्याची ही पूर्वतयारी असावी, असा कित्येकांचा तर्क आहे. हुंडणावळ-संरक्षण फंडांत पुरेसे सोने आहे, त्याचा उपयोग ह्या कार्याप्रीत्यर्थ केला जाईलच, आणि विशेष जरूर पडल्यास बँक ऑफ इंग्लंडपाशी सोन्याचा पुरवठा असावा म्हणून नवीन योजना अमलांत येत असली पाहिजे. अशा रीतीने प्रस्तुत प्रकरणी ग्रंथ लावण्यांत येत आहे. बँक ऑफ इंग्लंड आपला सुवर्णनिधी वाढवून ब्रिटिश चलन व्यवस्थेस कशी मजबुती आणीत आहे, हे मि. चॅव्हेलर ह्यांनी जाहीर केलेल्या धोरणावरून दिसते.

अशा स्थितीत आर्थिक मंदी कशी दूर होणार ?

आर्थिक मंदी दूर होण्यास राष्ट्रांनी परस्परांशी होणाऱ्या व्यापारावरची सध्याची नियंत्रणे काढून टाकली पाहिजेत, असे प्रमुख मुत्सद्दी आपल्या भाषणांत सारखे सांगत आहेत. परंतु जणू काय एक मोठे युद्ध लवकरच होणार अशी भीति वाटून सर्व राष्ट्रे स्वसंरक्षणाच्या तयारीत आहेत, असा विलक्षण देखावा आज चोहोंकडे दिसत आहे. युद्धकालांत व्यापार व उद्योगधंदे ह्यांचे मामुली व्यवहार चालत नाहीत आणि सरकारास त्यांमध्ये हात घालून त्यांचे नियंत्रण करावे लागते. सध्याच्या मंदीच्या परिस्थितीतहि ह्याच प्रकारचे धोरण राष्ट्रीय सरकारांस अंगिकारावे लागल्याने धंदे व आंतरराष्ट्रीय व्यापार ह्यांस तेज येईनासे झाले आहे. उद्यां युद्धप्रसंग उद्भवल्यास आपल्या लोकांच्या अन्नाची एक वर्षापुरती वेगमी कशी करता येईल ह्याची तजवीज करणे ग्रेट ब्रिटनसारख्या राष्ट्रास अपरिहार्य वाटावे ह्यावरून जगाच्या आर्थिक परिस्थितीवर स्वच्छ प्रकाश पडत आहे. धान्य व खाण्यापिण्याचे इतर पदार्थ ह्यांच्या पुरवठ्याच्या संबंधांत इंग्लंड स्वावलंबी नाही आणि युद्धामुळे हे जिनस बाहेरून घेण्याचे बंद झाल्यास ब्रिटिश जनतेची हलासी होईल हे जाणून त्या देशातील सरकारने सदरहु बाबतीत योग्य तजवीज करण्याकरितां एक स्वतंत्र साते निर्माण केले आहे. राष्ट्रसंरक्षणाच्या दृष्टीने अन्नसामुग्रीचा पुरवठा होण्याच्या बाबतीत त्याने योजना तयार करावयाची आहे आणि त्याने आपले काम त्यासंबंधांतल्या इतर खात्यांशी सहकार्य करून करावयाचे आहे. एक वर्षाच्या सामुग्रीस ३६३ लक्ष टन गहू, ५० लाख टन बटाट, २२३ लक्ष टन कांदे, ६ लक्ष टन लोणी व अनेक लक्ष टन दूध लागेल असा अंदाज करण्यांत आला आहे. युद्धामुळे ग्रेट ब्रिटनचे समुद्रावरचे दळणवळण बंद पडल्यास सहा आठवड्यांत ब्रिटिश जनतेची उपासमार होऊं लागेल असे सर सॅम्युअल होअर

ह्यांनी बोलून दाखविले आहे. असाच अभिप्राय इतर ब्रिटिश मुत्सद्यांनी व्यक्त केला आहे. राष्ट्रक्षणाची ही तरतूद अत्यंत अगत्याची आहे ह्यांत शंका नाही आणि तिकडे दुर्लक्ष करून भागणार नाही. तथापि, वरून दिसणाऱ्या शांततेच्या काळांत राष्ट्रांस युद्धापासून संरक्षण करण्याची आवश्यकता वाटावी, हे जगाचे दुर्दैव आहे. अशा परिस्थितीत जागतिक व्यापाराची घडी नीट बसून प्रचलित आर्थिक मंदी दूर होण्याची लोकांनी अपेक्षा कशी करावी ?

मोटार-लॉन्ग्यांच्या संबंधाचे कायदे व मराठा चेंबर

येथील मराठा चेंबर ऑफ कॉमर्स अँड इंडस्ट्रीजच्या निमंत्रणावरून पुण्यातील मोटारलॉन्ग्यांच्या मालकांची एक सभा गेल्या शुक्रवारी भरली होती. मोटार लॉन्ग्यांच्या व्यवहारावर, सार्वजनिक हिताच्या दृष्टीने, कित्येक नवीन नियंत्रणे घालण्याचे घाटत असून हिंदुस्थान सरकारने त्या बाबतीत कायदा-दुरुतीचा एक मसुदाही तयार केला आहे. धंदेवाल्या लॉरीमालकांनी वहातुक कोणात्या रस्त्यांनी व कशी करावी, भाडे कसे व किती आकारण्यांत यावे, ह्या धंद्याची मुभा वाटेल त्यास ठेवावी किंवा ती विशेष रीतीने मर्यादित करावी, इत्यादि, अनेक महत्त्वाचे प्रश्न प्रस्तुत प्रकरणी उपस्थित झाले आहेत. लॉन्ग्यांचे मालक व जनता ह्या दोहोंसहि ते सारखेच जिव्हाळ्याचे आहेत. विशेषतः धंदेवाल्या लॉन्ग्यांच्या मालकांचे हितसंबंध नवीन होणाऱ्या नियमांशी निकट रीतीने संबद्ध आहेत. तेव्हां, त्यांचे ह्याबाबत काय म्हणणे व सूचना आहेत, त्यांचे वेळीच विचार होऊन त्यांची बाजू सरकारपुढे मांडली जावी ह्या हेतूने मराठा चेंबरने केलेला उपक्रम योग्यच आहे. गेल्या शुक्रवारच्या सभेस कित्येक ठळक लॉरीमालक उपस्थित होते, आणि त्यांनी आपले विचार प्रदर्शित करून चेंबरशी सहकार्य करण्याचे आश्वासन दिले. लॉन्ग्यांचे अपघात घडतात, त्यांवर होणाऱ्या नुकसानीच्या भरपाईची व्यवस्था विम्याच्या द्वारे कशी करता येईल ह्याचाहि विचार चालू असून एक कमिटी त्यासंबंधांत लोकमत अजमावीत आहे. हा विम्याचा प्रश्नहि अत्यंत महत्त्वाचा आहे आणि त्याविषयीचे लॉरी-मालकांचे मत संघटित रीतीने व्यक्त होणे आवश्यक आहे. कायदे व नियम होऊन गेले म्हणजे लोक जागे होऊन तक्रार करू लागतात व त्याचा कांहींहि उपयोग होत नाही असा अनुभव येतो. तरी, वरील कायद्याचे बाबतीत आपल्या अडचणी व सूचना, विचारविनिमय करून, लॉन्ग्यांच्या मालकांनी वेळीच सरकारपुढे मांडाव्या ह्याकरिता मराठा चेंबरने चालविलेला प्रयत्न फलद्रूप होणे अगत्याचे आहे. गेल्या शुक्रवारच्या सभेत वर निर्दिष्ट केलेले सर्व प्रश्न चेंबरच्या चिटनवीसांनी व अध्यक्षाने स्पष्ट रीतीने समजावून दिले असून उपस्थित असलेल्या मंडळीस आपले म्हणणे पद्धतशीरपणाने सरकारपुढे मांडले जाण्याचे महत्त्व पटले आहे. ह्याच्या पुढचे कार्य योग्य रीतीने होईल अशी आम्हांस आशा आहे.

“ रसायनम् ”

“ रसायननिधि ” ह्या संस्थेतर्फे रसायन शास्त्रविषयक करण्यांत येणाऱ्या संशोधनास व्यवस्थित प्रसिद्धी मिळावी आणि “ रसायननिधि ” च्या ध्येयानुसार कार्याचा प्रसार होण्याकरिता एकाद्या साधनाची जोड असावी, ह्या उद्देशाने

“ रसायनम् ” ह्या कालिकाची योजना करण्यांत आलेली आहे. ह्या कालिकामध्ये रसायनशास्त्रविषयक इतर संशोधकांच्या निबंधांसहि स्थान मिळण्याची योजना आहे. वरील निधीची स्थापना होऊन सहा वर्षे झाली आहेत, तथापि त्याचे आधी कित्येक वर्षे प्रो. ड. वा. लिमये हे रसायनशास्त्राशी समरस होऊन आपले संशोधनकार्य उत्साहाने व चिकाटीने करीत आले आहेत. प्रो. लिमये ह्यांच्या शोधांचे महत्त्व परदेशांतील विद्वानांसहि पटले आहे. “ रसायननिधि ” ने स्वतःचे असे एक संशोधनक्षेत्र निर्माण केले आहे व शास्त्रीय जगास ह्या संशोधनाचा उपयोग होऊं लागला आहे. पैशाची व उपकरणांची साधने ह्यांचे पुरेसे पाठवळ नसतानाहि, प्रो. लिमये ह्यांनी आपले कार्य असंबंद चालू ठेवले आहे. प्रो. लिमये ह्यांनी शास्त्रीय क्षेत्रांत प्राप्त करून घेतलेले मानाचे स्थान आणि अत्यंत काटकसरीने व शांतपणाने काम करण्याची त्यांची हातोटी, ह्यांची माहिती फारच थोड्यांस असेल. “ रसायनम् ” ह्या मुखपत्राचे द्वारा निधीच्या, म्हणजेच प्रो. लिमये ह्यांच्या, नेतृत्वाखाली चाललेल्या संशोधनकार्याची माहिती समव्यवसायी विद्वानांस मिळणे सोपे झाले आहे. संशोधन कार्यास वाहून घेतलेल्या निधीच्या ह्या कार्याचे महत्त्व ओळखणारे लोक जेवढे मिळतील, तेवढे पाहिजेच आहेत. त्यामुळे, ह्या असामान्य उद्योगास सहाय्य होणार आहे.

मालेगांव तालुका सहकारी वृत्त

(१) मालेगांव तालुक्यातील सेक्रेटरीसंघाची मासिक सभा ता. ४-१२-१९३६ रोजी श्री. क्षीरसागर, सुपारवायझर, यांचे अध्यक्षतेखाली होऊन लोकल सेक्रेटरी व ग्रुप सेक्रेटरी याबाबत चर्चात्मक दृष्टीने सेक्रेटरीची भाषणे झाली व मालेगांव तालुका को. सु. यूनियनला ग्रुप-सेक्रेटरीची पद्धत लवकर अमलांत आणण्याबाबत ठराव पास करण्यांत आला.

(२) तालुक्यातील सेक्रेटरीची यूनियन ऑफिसमध्ये ता. ४-१२-१९३६ रोजी कामाची माहिती देण्याचे दृष्टीने सभा झाली. सेल यूनियन मार्फत मेंबरांस माळ विकणे, जिदंगी पत्रके, कमाल मर्यादा तक्ते, पुरवणी परमावधी पत्रके, वगैरे बाबत महत्त्वाची माहिती बँकेचे सी. इन्स्पेक्टर श्री. हळवे व सुपारवायझर श्री. क्षीरसागर यांनी दिली.

॥ श्रीहेरंब भवतु ॥

श्रीमाणकेश एजन्सी

लुगडी व खणाचे व्यापारी, मार्केट रोड, पुणे.

आमचे दुकान गेली चारपाच वर्षे लुगडी-खणासंबंधी प्रसिद्ध आहेच. आम्ही सर्व प्रकारची फॅन्सी किनार, मनमोहक रंग, चालू फॅशनची पातळे व स्पेशल सास टिकेकरवाडी येथील माल ठेवला आहे. लांब रुंद भरपूर, पोतास सफाईदार, टिकण्यांत उत्तम असा नांवाजलेल्या—

“ दि टिकेकर टेक्स्टाईल मिल ” चा माल अगदी नवीन फॅशनचा ठेवला आहे.

आयुर्विमापत्राची निर्विवादता

इतर अनेक धंदेवाइकांप्रमाणे विमामंडळ्या सुद्धा आपल्या गिऱ्हाइकांचे हित पहाण्यांत तत्पर असणे जरूर आहे. गिऱ्हाइकांचे हित पहाण्यांतच प्रत्येक धंद्याचा उत्कर्ष असतो. आपल्या देशांत आयुर्विमायाचा धंदा नव्याने सुरू झाल्याकारणाने विमेदारांच्या सोईची कल्पना कित्येक विमामंडळ्यांस आलेली नाही, व म्हणूनच पुष्कळ वेळां अनिष्ट प्रसंग घडतात. विमेदार थोड्या मूल्यांत जास्तीत जास्त विमाद्रव्याची अपेक्षा करतो, म्हणून विमेदाराचे व मंडळीचे हितसंबंध परस्परविरोधी असतात, अशी भ्रामक समजूत विमा मंडळ्यांच्या चालकांची झालेली असते. वस्तुतः, विमेदार म्हणतो त्याप्रमाणे, त्याच्याकडून कमीत कमी नफा घेतला तर मंडळीचा विमेदारांचा संग्रह वाढेल व परिणामी मंडळीचे हितच होईल, ही गोष्ट मंडळीच्या चालकांस समजत नाही.

इतर धंद्यापेक्षांही विम्याच्या धंद्यांत सचोटी व कर्तव्यतत्परता राखणे अत्यंत जरूर असते. विमेदाराच्या पश्चात् त्याच्या अनाथ विधवेस व मुलाबाळांस द्रव्य देऊन त्यांच्या दुःखाचा भार हलका करण्याचे अत्यंत जबाबदारीचे व पवित्र कर्तव्य मंडळी शिरावर घेत असते. त्या बाबतीत काटेकोरपणा व कुचराईकरणे म्हणजे अंगिकृत कर्तव्याचे पालन न करणे होय.

कलकत्ता हायकोर्टाचा एक निवाडा नुकताच प्रसिद्ध झाला आहे. पार्वतीचरण चक्रवर्ती ह्या गृहस्थाने १९१८ सालाचे सुमारास २० वर्षे मुदतीचे हयातीतील एक विमापत्र घेतले. पार्वतीचरण १९२९ साली मृत झाला. त्याने वक्तशीरपणाने वेळेवेळ विम्याचे हप्ते भरलेले होते. मृताची विधवा कर्तव्यदेवी हिने जेव्हां मंडळीजवळ विमाधनाची मागणी केली, तेव्हां मंडळीने तें नाकारलें. कारण असें की, विमापत्र घेण्याच्यावेळीं कौटुंबिक माहितीच्या तक्त्यावर पार्वतीचरणाने संपूर्ण माहिती दिलेली नव्हती. बंधू व भागिनी यांची माहिती देतांना त्याने फक्त हयात व्यक्तींचीच माहिती दिली व मृत नातेवाइकांच्या माहितीची कोष्टके त्याने कोरीच ठेविली. कर्तव्यदेवीने जेव्हां ही गोष्ट कोर्टाकडे नेली, तेव्हां “सदरुद्द माहिती विशेष महत्त्वाची नाही” असें ठरवून सालच्या दोन्ही कोर्टांनी कर्तव्यदेवीची मागणी मंजूर केली. मंडळीने ही गोष्ट हायकोर्टाकडे नेली. सदरुद्द कोर्ट म्हणतें: “विमा हा करार आहे, व तो कांहीं तक्ते व अर्जां यांतील माहितीच्या जोरावर उभा केलेला असतो. त्या तक्त्यांतील जरूर ती माहिती विमेदाराने दिली नाही; मग ती किती महत्त्वाची होती हा प्रश्नच रहात नाही. आणि ज्या अर्थी सदरुद्द तक्ता अपूर्ण होता त्या अर्थी ह्या कराराचा पायाच नाहीसा होत आहे.” निकाल सहाजीकच कर्तव्यदेवीच्या विरुद्ध झाला.

हायकोर्टाने म्हटल्याप्रमाणे, करार अपुरा होता ही गोष्ट निर्विवाद आहे. पार्वतीचरणाने गाळलेली माहितीहि पण महत्त्वाची होती. समजा त्याच्या मृत बंधूपैकी कोणी क्षयाने मृत झाला होता असें मंडळीस विमापत्र देण्याच्या आधीच कळतें, तर मंडळीने पार्वतीचरणाला विमापत्र दिलेंच नसतें. परंतु अशी माहिती अपुरी राहण्याचा दोष कोणाच्या पदरांत किती घालावयाचा हा प्रश्न महत्त्वाचा आहे. पार्वतीचरणाने ती माहिती (१) मंडळीस फसवण्याच्या उद्देशाने दिली नसेल, (२) किंवा त्याला त्या माहितीचे महत्त्व ठाऊक नसल्याने, ती गौण ठरवून, दिली नसेल, (३) किंवा

तो माहिती देण्याचे आजिबात विसरलाच असेल. कांहीं झाले तरी त्या माहितीचे हें विशिष्ट महत्त्व पार्वतीचरणास ठाऊक असणे जास्त संभवनीय का मंडळीस ठाऊक असणे ज्यास्त संभवनीय? पार्वतीचरणाने माहिती न देण्यांत त्याचा कोणताहि हेतु असला तरी मंडळीने ही गोष्ट विमापत्र देण्याच्या वेळेस उघडकीस आणू नये काय? असा प्रश्न येथे उद्भवतो. मंडळीने सुशिक्षित व तज्ञ माणसे नेमून ही गोष्ट करावयास हवी होती असेंही येथे म्हणतां येईल. पार्वतीचरणाच्या एका चुकीवर मंडळीची दुसरी चुकी होऊन, विचाऱ्या कर्तव्यदेवीचे नाहक नुकसान झाले आहे. तिने विमामंडळीवर भ्रंवसा ठेवला व त्या भ्रंवशाचा असा विपरीत परिणाम झाला. प्रत्यक्ष कुळाला शिक्षा न हातां त्याच्या अनाथ विधवेस, अशा तऱ्हेने कायद्याच्या आधाराने कां होईना, अपाय पोहोचणे बंद झाले पाहिजे.

सर्वच विमामंडळ्यांत अशी प्रवृत्त होताने असें नाही. परंतु वरीलप्रमाणे जेव्हां प्रसंग घडतात तेव्हां विधाची परीक्षा पहाच कशाला, असें वाटून प्रत्येक विमा-मंडळ्यांबद्दल मन साशंक होते. अशा तऱ्हेची परिस्थिती निर्माण होऊनच नये म्हणून कांहीं मंडळ्या “निर्विवादतेचे” कलम माहितीपत्रकांत अगर विमापत्रांत घालतात. त्याचा उद्देश, विमापत्र अमूक एक मुदत चालू राहिल्यानंतर, विमाअर्ज वगैरे करा-रास आधारभूत कागदपत्रांतील दोषांबद्दल मंडळी विमेदारास जबाबदार धरणार नाही, असा असतो. अर्थातच वयाच्या दाखल्यासारख्या अत्यंत आधारभूत गोष्टी या कलमाखाली येणार नाहीत. परंतु, विमामंडळीकडून विमापत्रच नाकारले जाण्याचा मंग संभव रहात नाही. ही मुदत साधारणपणे दोन वर्षांची असते. तेवढ्यांत मंडळीने जरूर ती माहिती शोधून विमापत्रास वाटेल तर हरकत घ्यावी. अशा तऱ्हेच्या कलमाचा विमेदारास अत्यंत फायदा होणार आहे यांत संशय नाही.

पु. ग. मराठे

आयुर्विमा कंपन्यांचे घेणेकरी आणि विमेदार

पेनिनसुलर लाइफ अँडुअरन्स कंपनीमध्ये एका इसमाने विमा उतरला. सदरहू गृहस्थ मयत झाल्यामुळे त्याच्या विमापत्रकाची रकम लागू झाली. इतक्यांत, पेनिनसुलर कंपनी लिक्विडेशनमध्ये गेली. कंपनीच्या इतर घेणेकऱ्यापेक्षां वरील विम्याचे रकमेचा घेणेकरी म्हणजे विमेदाराचा मुलगा, ह्याचा कंपनीकडून रकम मिळण्यांत अग्रहक आहे काय? असा प्रश्न उपस्थित झाला. कंपनीचे इतर घेणेकरी व विमेदार ह्यांचे हक सारखेच असून विमेदारास अग्रहक सांगता येणार नाही असा मुंबई हायकोर्टाने नुकताच निकाल दिला आहे.

आपणांस विहीर बोअर करावयाची आहे काय ?

भिडे आणि सन्स

स्वतः तयार केलेल्या मशीनने बोअर खणून देतात.

चौकशी करा:—

भिडे आणि सन्स

सांगली (S. M. C.)

शनीचा पार, पुणे. २

हिंदी बँकिंगचा आढावा

निर्गत वाढविल्याखेरीज गत्यंतर नाही

[गेल्या वर्षातील हिंदी बँकिंगचा आढावा 'स्टेटिस्ट' पत्राने घेतला आहे, त्याचा सारांश येथे देत आहो.]

संबंध वर्षभर व्याजाचा दर अत्यंत अल्प राहिला. निर्गतीच्या मोसमांत बँक रेट ३ टक्केच कायम होता. सोन्याची निर्गत जरा कमी प्रमाणांत परंतु सारखी चालू होती व त्यामुळे हुंडणावळीची मजबूती टिकून राहिली. चांदीची निर्गत डिसेंबर, १९३५ अखेर चालू होती, ती अमेरिकेतील भाव उतरल्याने थांबली व नंतर तिची हिंदुस्थानांत आयात सुरू झाली. हिंदुस्थानांत चलनाचे नियंत्रण करून रुपयाची इतर देशांच्या नाण्यांतील किंमत कायम राखण्याचे काम-बजावण्यांत रिझर्व्ह बँकेस कांहीच अडचण भासली नाही.

एप्रिल १९३५ मध्ये रिझर्व्ह बँकेची स्थापना झाली. तथापि आपला डिस्कॉंटचा दर जाहीर करण्यास तिने त्या वर्षाच्या जुलै मध्ये सुरुवात केली. नोव्हेंबर २८ रोजी हा दर ३.३ टक्क्यांचा ३ टक्के करण्यांत आला व अद्याप तो कायम आहे. आपली सर्व रोख-शिल्लक रिझर्व्ह बँकेकडे ठेवून इंपीरिअल बँकेने इतर बँकांस उदाहरण घालून दिले. त्या दोन्ही बँकांचे व्यवहार सलोख्याने चालू आहेत.

रिझर्व्ह बँकेकडील ठेवी वाढल्या आहेत व कर्जे कमी झाली आहेत. सोन्याच्या असंड निर्गतीमुळे व विक्रीमुळे जमा झालेला पैसा शहरांतील बँकांकडे येतो व त्याचा परिणाम रिझर्व्ह बँकांच्या देणे-घेणे पत्रकावर झालेला दिसतो. शेतीच्या मालाचे पडलेले बाजारभाव आणि शेतकऱ्यांस कर्जे देताना सावकारांनी आखडलेला हात, ह्या दोन कारणांमुळे बँकांमार्फत दिल्या जाणाऱ्या कर्जांत घट झाली आणि सावकारांस बँकेकडून रकमा उचलण्याचे कारणच उरले नाही.

सरकारने उभारलेली कर्जे व केलेली परतफेड ह्यांमुळे पेशाचे बाजारास तेजी अगर मंदी येत असते. अहवालाचे साली, कर्जे व परतफेड ह्यांची रमारमी झाली. ऑगस्ट १९३५ मध्ये रिझर्व्ह बँकेने ३ टक्के दराचे १५ कोटींचे कर्ज उभारले. ३७ कोटींची कर्जे परत घ्यावयाची होती, त्यापैकी कांहीं वरील नव्या कर्जांत वर्ग झाली व उरलेल्यांच्या परतफेडीसाठी ट्रेझरी बिलांच्या सहाय्याने तात्पुरत्या रकमा उभ्या करण्यांत आल्या. ट्रेझरी बिलांवरील व्याजाचा दर उतरत आला असून, सध्या तो शेकडा १२ आण्यांच्या आसपास आहे.

एप्रिल, १९३५ पासून आतांपर्यंत, ग्रेटब्रिटनमधील कर्जांपैकी सुमारे ४५ कोटींची फेड हिंदुस्थान सरकारने केली आहे व १३ कोटींचे कर्ज उभारले आहे. सुवर्णाधिष्ठित देशांनी सुवर्णचलनाचा त्याग केल्यापासून, रुपयाची किंमत कमी करण्याच्या प्रश्नास चालना मिळाली; परंतु, १ रु. = १ शि. ६ पे. हा दर कायम ठेवण्याचा निश्चय सरकारने जाहीर केला. हुंडणावळ मजबूत राखण्यास जरूर ती साधने रिझर्व्ह बँकेजवळ आहेत; तथापि,

हिंदुस्थानास आपले परराष्ट्रीय देणे भागवितां येईल एवढ्या रकमेने, म्हणजे सुमारे ६० कोटींनी, आयातीपेक्षा निर्गत जास्त झाल्याखेरीज, हुंडणावळीचा प्रश्न कायमचा सुटणार नाही. सोन्याची निर्गत थांबल्यास अगर चांदीची आयात वाढल्यास तात्काळ कठिण परिस्थिति निर्माण होईल.

व्याजाच्या प्रचलित हलक्या दराचा फायदा घेण्यांत येऊन, अहवालाचे साली कित्येक नवीन कंपन्यांची व कारखान्यांची स्थापना झाली. सरकारी रोख्यांची किंमत कळसास पोहोचली आणि बँकांना आपल्या ठेवीवरील दर पुनः उतरवावे लागले. "कॉल मनी"चा दर सरासरीने शेकडा चार आणे होता व दोन टक्के दराने बँकांकडून कर्जे सरास मिळत असत. शेतकऱ्यांच्या परिस्थितींत मात्र सुधारणा झालेली दिसत नाही. शेतीच्या मालाची किंमत, पौंड स्टर्लिंगच्या हिशोबाने, १९२९ च्या मानाने फक्त शेकडा ६५ इतकीच राहिली.

शेतीच्या धंद्याशी रिझर्व्ह बँकेचे व्यवहार कसे जोडतां येतील, ह्यासंबंधी चौकशी करून सूचना करण्यासाठी मि. डार्लिंग ह्यांची नेमणूक झाली, त्यास दोन वर्षे लोटून गेली. मि. डार्लिंग ह्यांचा अहवाल प्रसिद्ध करण्यांत आला नाही. तथापि, सहकारी चळवळीच्या सध्याच्या परिस्थितीमध्ये रिझर्व्ह बँकेस शेतकऱ्यांकरितां विशेष कांहीं करतां येईल, असे दिसत नाही.

प्रांतिक सहकारी बँकांस त्यांच्या हुंड्या वटविण्यासंबंधांतील दिलेल्या सवलती देण्यापलीकडे रिझर्व्ह बँकेस जातां येणार नाही. प्रांतिक सरकारे शेतकऱ्यांच्या संरक्षणार्थ बरेच प्रयत्न करीत आहेत व शेतीची कर्जे कमी करून हलक्या दराने नवीन कर्जे देण्याचा त्यांचा प्रयत्न चालू आहे. जरूरीइतकेच कर्जे काढून वक्तरीर फेड करण्यास व पुनः कर्जांत न पडण्यास शेतकऱ्यांस शिकवणे, हाच त्यांच्या उद्धाराचा सरा मार्ग आहे.

हिंदी साखरेचा धंदा म्हणजे संरक्षक जकातीचा विजय होय !

ह्यापुढील काय—संशोधन व संघटन

हिंदी साखरेच्या धंद्यास देण्यांत आलेल्या संरक्षणाची मुदत ता. ३१ मार्च १९३८ रोजी संपते. त्यानंतर पुनः ह्या धंद्यास किती संरक्षण देण्यांत यावे, ह्यासंबंधी चौकशी करून अहवाल सादर करण्याकरितां एका टारिफ बोर्डाची नेमणूक लवकरच केली जाईल अशी अपेक्षा आहे. गेल्या पांच वर्षांत हिंदी साखरेच्या धंद्याने उत्कृष्ट प्रगति केली असून वार्षिक १५ कोटींची परदेशी साखरेची आयात जवळ जवळ बंद पाडली आहे. एवढी मोठी रकम आतां परदेशांत जाण्याऐवजी हिंदुस्थानांतच खर्ची पडते व त्याचा फायदा कारखानदार, ऊंस लावणारे शेतकरी, कारखान्यांतील कामगार, वहातुकीचे काम मिळणाऱ्या आगगाड्या, लॅन्या व बैलगाड्या ह्या सर्वांसच मिळत आहे. उंसाची लागवड सालोसाल वाढत आहे, ह्याचा अर्थ इतर पिकांपेक्षा उंसाचे पीक

महिंद्रकर वदर्स ह्यांचे

गिरगांव, मुंबई

थंडी-

करतां

शेतकऱ्यांस ज्यास्त सोडस्कर व फायदेशीर वाटते, असा उघड दिसतो.

हिंदुस्थानांतील उंसाची लागवड			
वर्ष	एकर (लक्ष)	वर्ष	एकर (लक्ष)
१९३१-३२	३० $\frac{३}{४}$	१९३४-३५	३६
१९३२-३३	३४ $\frac{३}{४}$	१९३५-३६	३६ $\frac{३}{४}$
१९३३-३४	३४ $\frac{३}{४}$	१९३६-३७	४२ $\frac{३}{४}$

साखरेच्या आजच्या, १९३२-३३ मधील व युद्धपूर्वकालीन बाजारभावाची तुलना केली, तर असे आढळून येईल की, गिन्हाइकाचे किंमतीत नुकसान झालेले नाही. उलट, त्यास साखर स्वस्त मिळत आहे. साखरेच्या धंद्याने सुमारे २ हजार शास्त्रीय पदवीधारांस व १० हजार मध्यम वर्गीतील लोकांस काम आणि २ लक्ष कामगार व २० लक्ष शेतकरी ह्यांस मिळकतीचे साधन निर्माण करून दिले आहे. अंतर्गत स्पर्धेमुळेच जाव्हा साखरेचा भाव खाली आला अशी वस्तुस्थिति आहे; संरक्षक जकातीचे अभावी जाव्हा साखर गिन्हाइकांस स्वस्त पडली असती, असे म्हणणे चुकीचे आहे.

साखरेच्या वाढत्या उत्पादनावरोबर तिची आयात कमी होऊ लागली व सरकारचे जकातीपासून मिळणारे उत्पन्न घटू लागले. अंतर्गत पट्टीचे उत्पन्न उलट वाढत आहे आणि उत्पन्नावरील कराच्या जमेतही सुधारणा होत आहे. जकातीचे उत्पन्न कमी झाले, म्हणून साखरेच्या धंद्यातील संशोधन, नाकडे, कार्यक्षमतेकडे व संघटनेकडे कानाडोळा करणे योग्य होणार नाही. साखरेबरोबर निघणाऱ्या उपपदार्थांचा फायदेशीर उपयोग करणे, उंसाच्या दर्जामध्ये सुधारणा घडवून आणणे, उंसाचे पीक कमी किंमतीत कसे काढता येईल, ह्या विषयी संशोधन करणे, इत्यादि मार्गांनी ह्या धंद्यास सरकार सहाय्य करू शकेल. अंतर्गत स्पर्धा बंद करून व साखरेच्या पुगव्याबाबत वहातुक-सर्च वांचेल अशा विक्रीच्या योजना आखून साखरेचा धंदा सुधारण्यांत आला पाहिजे. साखरेच्या उत्पादनांत सुधारणा करण्यास जागा आहे आणि फाजील उत्पादनास परदेशांत, विशेषतः ब्रिटनमध्ये, बाजारपेठ मिळवून देण्यास सरकारने मदत देता येण्याजोगी आहे. साखरेचे हिंदुस्थानांत उत्पादन किती क्षपाट्याने वाढत आहे, हे खालील कोष्टकावरून समजून येईल:—

हिंदी साखरेचे वाढते उत्पादन			
वर्ष	उत्पादन (लक्ष टन)	वर्ष	उत्पादन (लक्ष टन)
१९३१-३२	४ $\frac{३}{४}$	१९३४-३५	७ $\frac{३}{४}$
१९३२-३३	६ $\frac{३}{४}$	१९३५-३६	१० $\frac{३}{४}$
१९३३-३४	७	१९३६-३७	११ $\frac{३}{४}$ (अंदाज)

साखरेच्या उत्पादनाचे खर्चात वचत झाली, तरच तिची निर्गत होणे शक्य होईल. उंसाच्या लागवडीत काटकसर करता येण्यावर हे अवलंबून आहे. उंसाचे दर एकी उत्पादन वाढवून, त्याचा दर्जा सुधारून पुनः त्याच्या उत्पादनाची किंमत कमी व्हावी, ह्या दिशेने संशोधन चालविले पाहिजे.

(श्री. एम. पी. गांधी ह्यांच्या लेखावरून)

मुंबई प्रांतिक सहकारी इन्स्टिट्यूट

१९३५-३६ मधील कामगिरीचा आढावा

मुंबई प्रांतिक सहकारी इन्स्टिट्यूटची १८ वी वार्षिक सभा मुंबई येथे ता. २० डिसेंबर रोजी भरली होती. त्यावेळी इन्स्टिट्यूटचा ३० जून १९३६ अखेरचा अहवाल व हिशेब मंजूर करण्यांत आले. चालू वर्षाकरिता श्री. भास्करराव जाधव व दिवाण बहादूर सी. एम. गांधी ह्यांची अनुक्रमे अध्यक्ष व उपाध्यक्ष ह्यांचे जागी एकमताने फेरनिवडणूक झाली. प्रांतिक सहकारी कौन्सिलवर सहा सभासद नेमण्यांत आले व हिशेब तपासनिंसांची नेमणूक केली गेली.

सिंध प्रांत विभक्त झाल्यानं, प्रांतिक इन्स्टिट्यूटचा व सिंधमधील शाखेचा आणि सोसायट्यांचा संबंध नष्ट झाला. सिंधमधील शाखेचे त्या प्रांताच्या स्वतंत्र इन्स्टिट्यूटमध्ये आतां रूपांतर झाले आहे. मुंबई प्रांतिक इन्स्टिट्यूटच्या सभासदांचे संख्येत बरीच घट झाली आहे. सालअखेर ४,४९० सोसायट्या व ७९० व्यक्ती मिळून ५,२८० नावे सभासदपटावर होती.

इन्स्टिट्यूटची, तिच्या इमारत विषयीची आर्थिक परिस्थिति ज्यास्तच बिघडली आणि इमारतीच्या हिशेबांत सुमारे ५ हजारांची तूट आली. इमारत कर्जाचा बोजा १,४७,००० रुपये राहिला आहे. इन्स्टिट्यूटची स्वतःची इमारत असूनहि, तिच्या पार्थी संस्थेचे नकसान होत आहे, ही परिस्थिति लवकर सुधारणे आवश्यक आहे. तथापि, एकंदर सर्वसामान्य आर्थिक परिस्थिति सुधारल्याखेरीज इमारतखात्याची बूड कमी होईल, असे वाटत नाही. इन्स्टिट्यूटला सरकारकडून २५ हजार रुपयांची ग्रेट मिळाली. १९३४-३५ हे वर्ष १५ महिन्यांचे होते, त्याबद्दल जादा ५ हजारांची इन्स्टिट्यूटची मागणी सरकारने मान्य केली नाही.

इन्स्टिट्यूटच्या अहवालामध्ये तिच्या शाखांच्या कार्याची माहिती विस्ताराने देण्यांत आली आहे. सेंट्रल एज्युकेशन बोर्डाचा अहवाल स्वतंत्र परिशिष्टांत दिला आहे, त्यावरून इन्स्टिट्यूटच्या सहकारी शिक्षणाच्या शाळा व तिची इंग्रजी व इतर भाषांतील मुखपत्रे ह्यांच्या कार्याची कल्पना येते. एकंदरीने आपले देखरेखीचे, प्रचाराचे व शिक्षणाचे काम इन्स्टिट्यूटने प्रतिकूल परिस्थितीतहि मोठ्या चिकाटीने चालू ठेवले असल्याचे दिसून येते.

ब्रिटनमध्ये सैनिकांचा तुटवडा-सक्तीची आवश्यकता!

लॉर्डच्या सभेत भाषण करतांना लॉर्ड स्टॅनहोप म्हणाले:—

“१९३६-३७ मध्ये ब्रिटिश सैन्यामध्ये ३५,३०० उमेदवारांची भरती करावयाची आहे. परंतु वर्षअखेर २१,५०० पेशा ज्यास्त उमेदवार येतील, असे वाटत नाही. सैनिकांचा पेशा स्वीकारणे नागरिकांच्या सुषीवर ठेवण्याची सध्याची पद्धत फार काळ टिकणे कठिण आहे. तरुण लोकांना सैन्यांत आकर्षावयाचे असल्यास सैनिकांचा पेशा त्यांस आवडेल ह्या दृष्टीने सुधारणा केल्या पाहिजेत व समाजांत त्यांचा दर्जा वाढेल, अशी व्यवस्था केली पाहिजे.”

किंमत

रु. १२॥

ओव्हरकोट खरेदी करा

बुधवार चौक, पुणे

हिंदी बँकिंगचा आढावा

निर्गत वाढविल्याखेरीज गत्यंतर नाही

[गेल्या वर्षातील हिंदी बँकिंगचा आढावा 'स्टेटिस्ट' पत्राने घेतला आहे, त्याचा सारांश येथे देत आहो.]

संबंध वर्षभर व्याजाचा दर अत्यंत अल्प राहिला. निर्गतीच्या मोसमांत बँक रेट ३ टक्केच कायम होता. सोन्याची निर्गत जरा कमी प्रमाणांत परंतु सारखी चालू होती व त्यामुळे हुंडणावळीची मजबुती टिकून राहिली. चांदीची निर्गत डिसेंबर, १९३५ अखेर चालू होती, ती अमेरिकेतील भाव उतरल्याने थांबली व नंतर तिची हिंदुस्थानांत आयात सुरू झाली. हिंदुस्थानांत चलनाचे नियंत्रण करून रुपयाची इतर देशांच्या नाण्यांतील किंमत कायम राखण्याचे काम बजावण्यांत रिझर्व्ह बँकेस कांहीच अडचण भासली नाही.

एप्रिल १९३५ मध्ये रिझर्व्ह बँकेची स्थापना झाली. तथापि आपला डिस्कॉंटचा दर जाहीर करण्यास तिने त्या वर्षाच्या जुलै मध्ये सुरुवात केली. नोव्हेंबर २८ रोजी हा दर ३३ टक्क्यांचा ३ टक्के करण्यांत आला व अद्याप तो कायम आहे. आपली सर्व रोख शिल्लक रिझर्व्ह बँकेकडे ठेवून इपीरिअल बँकेने इतर बँकांस उदाहरण घालून दिले. त्या दोन्ही बँकांचे व्यवहार सलोख्याने चालू आहेत.

रिझर्व्ह बँकेकडील ठेवी वाढल्या आहेत व कर्जे कमी झाली आहेत. सोन्याच्या अखंड निर्गतीमुळे व विक्रीमुळे जमा झालेला पैसा शहरांतील बँकांकडे येतो व त्याचा परिणाम रिझर्व्ह बँकांच्या देणे-घेणे पत्रकावर झालेला दिसतो. शेतीच्या मालाचे पडलेले बाजारभाव आणि शेतकऱ्यांस कर्जे देताना सावकारांनी आसडलेला हात, ह्या दोन कारणांमुळे बँकांमार्फत दिल्या जाणाऱ्या कर्जांत घट झाली आणि सावकारांस बँकेकडून रकमा उचलण्याचे कारणच उरले नाही.

सरकारने उभारलेली कर्जे व केलेली परतफेड ह्यांमुळे पैशाचे बाजारास तेजी अगर मंदी येत असते. अहवालाचे साली, कर्जे व परतफेड ह्यांची रमारमी झाली. ऑगस्ट १९३५ मध्ये रिझर्व्ह बँकेने ३ टक्के दराचे १५ कोटीचे कर्ज उभारले. ३७ कोटीची कर्जे परत घ्यावयाची होती, त्यापैकी कांही वरील नव्या कर्जांत वर्ग झाली व उरलेल्यांच्या परतफेडीसाठी ट्रेझरी बिलांच्या सहाय्याने तात्पुरत्या रकमा उभ्या करण्यांत आल्या. ट्रेझरी बिलांवरील व्याजाचा दर उतरत आला असून, सध्या तो शेकडा १२ आण्यांच्या आसपास आहे.

एप्रिल, १९३५ पासून आतांपर्यंत, ग्रेटब्रिटनमधील कर्जापैकी सुमारे ४५ कोटींची फेड हिंदुस्थान सरकारने केली आहे व १३ कोटीचे कर्ज उभारले आहे. सुवर्णाधिष्ठित देशांनी सुवर्णचलनाचा त्याग केल्यापासून, रुपयाची किंमत कमी करण्याच्या प्रश्नास चालना मिळाली; परंतु, १ रु. = १ शि. ६ पे. हा दर कायम ठेवण्याचा निश्चय सरकारने जाहीर केला. हुंडणावळ मजबूत राखण्यास जरूर ती साधने रिझर्व्ह बँकेजवळ आहेत; तथापि,

हिंदुस्थानास आपले परराष्ट्रीय देणे भागवितां येईल एवढ्या रकमेने, म्हणजे सुमारे ६० कोटींनी, आयातीपेक्षा निर्गत जास्त झाल्याखेरीज, हुंडणावळीचा प्रश्न कायमचा सुटणार नाही. सोन्याची निर्गत थांबल्यास अगर चांदीची आयात वाढल्यास तात्काळ कठिण परिस्थिति निर्माण होईल.

व्याजाच्या प्रचलित हलक्या दराचा फायदा घेण्यांत येऊन, अहवालाचे साली कित्येक नवीन कंपन्यांची व कारखान्यांची स्थापना झाली. सरकारी रोख्यांची किंमत कळसास पोहोचली आणि बँकांना आपल्या ठेवीवरील दर पुनः उतरवावे लागले. "कॉल मनी"चा दर सरासरीने शेकडा चार आणे होता व दोन टक्के दराने बँकांकडून कर्जे सर्रास मिळत असत. शेतकऱ्यांच्या परिस्थितींत मात्र सुधारणा झालेली दिसत नाही. शेतीच्या मालाची किंमत, पौंड स्टर्लिंगच्या हिशेबाने, १९२९ च्या मानाने फक्त शेकडा ६५ इतकीच राहिली.

शेतीच्या धंद्याशी रिझर्व्ह बँकेचे व्यवहार कसे जोडतां येतील, ह्यासंबंधी चौकशी करून सूचना करण्यासाठी मि. डार्लिंग ह्यांची नेमणूक झाली, त्यास दोन वर्षे लोटून गेली. मि. डार्लिंग ह्यांचा अहवाल प्रसिद्ध करण्यांत आला नाही. तथापि, सहकारी चळवळीच्या सध्याच्या परिस्थितीमध्ये रिझर्व्ह बँकेस शेतकऱ्यांकरितां विशेष कांहीं करतां येईल, असे दिसत नाही.

प्रांतिक सहकारी बँकांस त्यांच्या हुंड्या वटविण्यासंबंधांतील दिलेल्या सवलती देण्यापलीकडे रिझर्व्ह बँकेस जातां येणार नाही. प्रांतिक सरकारे शेतकऱ्यांच्या संरक्षणार्थ वरेच प्रयत्न करीत आहेत व शेतीची कर्जे कमी करून हलक्या दराने नवीन कर्जे देण्याचा त्यांचा प्रयत्न चालू आहे. जरूरीइतकेंच कर्ज काढून वक्शीर फेड करण्यास व पुनः कर्जांत न पडण्यास शेतकऱ्यांस शिकवणे, हाच त्यांच्या उद्धाराचा खरा मार्ग आहे.

हिंदी साखरेचा धंदा म्हणजे संरक्षक जकातीचा विजय होय !

ह्यापुढील काय—संशोधन व संघटन

हिंदी साखरेच्या धंद्यास देण्यांत आलेल्या संरक्षणाची मुदत ता. ३१ मार्च १९३८ रोजी संपते. त्यानंतर पुनः ह्या धंद्यास किती संरक्षण देण्यांत यावे, ह्यासंबंधी चौकशी करून अहवाल सादर करण्याकरितां एका टारिफ बोर्डाची नेमणूक लवकरच केली जाईल अशी अपेक्षा आहे. गेल्या पांच वर्षांत हिंदी साखरेच्या धंद्याने उत्कृष्ट प्रगति केली असून वार्षिक १५ कोटींची परदेशी साखरेची आयात जवळ जवळ बंद पाडली आहे. एवढी मोठी रकम आतां परदेशांत जाण्याऐवजी हिंदुस्थानांतच खर्ची पडते व त्याचा फायदा कारखानदार, ऊंस लावणारे शेतकरी, कारखान्यांतील कामगार, वहातुकीचे काम मिळणाऱ्या आगगाड्या, लॉन्ग्या व बैलगाड्या ह्या सर्वांसच मिळत आहे. उंसाची लागवड सालोसाल वाढत आहे, ह्याचा अर्थ इतर पिकांपेक्षा उंसाचे पीक

महिंद्रकर वदर्भ ह्यांचे

गिरगांव, मुंबई

थंडी-

करतां

शेतकऱ्यांस ज्यास्त सोडस्कर व फायदेशीर वाटते, असा उघड दिसतो.

हिंदुस्थानांतील उंसाची लागवड			
वर्ष	एकर (लक्ष)	वर्ष	एकर (लक्ष)
१९३१-३२	३० $\frac{३}{४}$	१९३४-३५	३६
१९३२-३३	३४ $\frac{३}{४}$	१९३५-३६	३६ $\frac{३}{४}$
१९३३-३४	३४ $\frac{३}{४}$	१९३६-३७	४२ $\frac{३}{४}$

साखरेच्या आजच्या, १९३२-३३ मधील व युद्धपूर्वकालीन बाजारभावाची तुलना केली, तर असे आढळून येईल की, गिऱ्हाइकाचे किंमतीत नुकसान झालेले नाही. उलट, त्यास साखर स्वस्त मिळत आहे. साखरेच्या धंद्याने सुमारे २ हजार शास्त्रीय पदवीधरांस व १० हजार मध्यम वर्गातील लोकांस काम आणि २ लक्ष कामगार व २० लक्ष शेतकरी ह्यांस मिळकतीचे साधन निर्माण करून दिले आहे. अंतर्गत स्पर्धेमुळेच जाव्हा साखरेचा भाव खाली आला अशी वस्तुस्थिति आहे; संरक्षक जकातीचे अभावी जाव्हा साखर गिऱ्हाइकांस स्वस्त पडली असती, असे म्हणणे चुकीचे आहे.

साखरेच्या वाढत्या उत्पादनावरोबर तिची आयात कमी होऊ लागली व सरकारचे जकातीपासून मिळणारे उत्पन्न घटू लागले. अंतर्गत पट्टीचे उत्पन्न उलट वाढत आहे आणि उत्पादनावरील कराच्या जमिंतही सुधारणा होत आहे. जकातीचे उत्पन्न कमी झाले, म्हणून साखरेच्या धंद्यातील संशोधन, नाकडे, कार्यक्षमतेकडे व संघटनेकडे कानाडोळा करणे योग्य होणार नाही. साखरेबरोबर निघणाऱ्या उपपदार्थांचा फायदेशीर उपयोग करणे, उंसाच्या दर्जांमध्ये सुधारणा घडवून आणणे, उंसाचे पीक कमी किंमतीत कसे काढता येईल, ह्या विषयी संशोधन करणे, इत्यादि मार्गांनी ह्या धंद्यास सरकार सहाय्य करू शकेल. अंतर्गत स्पर्धा बंद करून व साखरेच्या पुढच्याबाबत वहातुक-खर्च वांचेल अशा विक्रीच्या योजना आखून साखरेचा धंदा सुधारण्यात आला पाहिजे. साखरेच्या उत्पादनात सुधारणा करण्यास जागा आहे आणि फाजील उत्पादनास परदेशांत, विशेषतः ब्रिटनमध्ये, बाजारपेठ मिळवून देण्यास सरकारने मदत देता येण्याजोगी आहे. साखरेचे हिंदुस्थानांत उत्पादन किती झपाट्याने वाढत आहे, हे खालील कोष्टकावरून समजून येईल:—

हिंदी साखरेचे वाढते उत्पादन			
वर्ष	उत्पादन (लक्ष टन)	वर्ष	उत्पादन (लक्ष टन)
१९३१-३२	४ $\frac{३}{४}$	१९३४-३५	७ $\frac{३}{४}$
१९३२-३३	६ $\frac{३}{४}$	१९३५-३६	१० $\frac{३}{४}$
१९३३-३४	७	१९३६-३७	११ $\frac{३}{४}$ (अंदाज)

साखरेच्या उत्पादनाचे खर्चात बचत झाली, तरच तिची निर्गत होणे शक्य होईल. उंसाच्या लागवडीत काटकसर करता येण्यावर हे अवलंबून आहे. उंसाचे दर एकी उत्पादन वाढवून, त्याचा दर्जा सुधारून पुनः त्याच्या उत्पादनाची किंमत कमी व्हावी, ह्या दिशेने संशोधन चालविले पाहिजे.

(श्री. एम. पी. गांधी ह्यांच्या लेखावरून)

मुंबई प्रांतिक सहकारी इन्स्टिट्यूट

१९३५-३६ मधील कामगिरीचा आढावा

मुंबई प्रांतिक सहकारी इन्स्टिट्यूटची १८ वी वार्षिक सभा मुंबई येथे ता. २० डिसेंबर रोजी भरली होती. त्यावेळी इन्स्टिट्यूटचा ३० जून १९३६ अखेरचा अहवाल व हिशेब मंजूर करण्यात आले. चालू वर्षाकरिता श्री. भास्करराव जाधव व दिवाण बहादूर सी. एम. गांधी ह्यांची अनुक्रमे अध्यक्ष व उपाध्यक्ष ह्यांचे जागी एकमताने फेरनिवडणूक झाली. प्रांतिक सहकारी कौन्सिलवर सहा सभासद नेमण्यात आले व हिशेब तपासनिंसांची नेमणूक केली गेली.

सिंध प्रांत विभक्त झाल्याने, प्रांतिक इन्स्टिट्यूटचा व सिंध-मधील शाखेचा आणि सोसायट्यांचा संबंध नष्ट झाला. सिंध-मधील शाखेचे त्या प्रांताच्या स्वतंत्र इन्स्टिट्यूटमध्ये आता रूपांतर झाले आहे. मुंबई प्रांतिक इन्स्टिट्यूटच्या सभासदांचे संख्येत बरीच घट झाली आहे. सालअखेर ४,४९० सोसायट्या व ७९० व्यक्ती मिळून ५,२८० नावे सभासदपटावर होती.

इन्स्टिट्यूटची, तिच्या इमारत विषयीची आर्थिक परिस्थिति ज्यास्तच बिघडली आणि इमारातीच्या हिशेबात सुमारे ५ हजारांची तूट आली. इमारत कर्जाचा बोजा १,४७,००० रुपये राहिला आहे. इन्स्टिट्यूटची स्वतःची इमारत असूनही, तिच्या पायी संस्थेचे नकसान होत आहे, ही परिस्थिति लवकर सुधारणे आवश्यक आहे. तथापि, एकंदर सर्वसामान्य आर्थिक परिस्थिति सुधारल्याखेरीज इमारतवात्याची बूड कमी होईल, असे वाटत नाही. इन्स्टिट्यूटला सरकारकडून २५ हजार रुपयांची ग्रांट मिळाली. १९३४-३५ हे वर्ष १५ महिन्यांचे होते, त्याबद्दल जादा ५ हजारांची इन्स्टिट्यूटची मागणी सरकारने मन्थ केली नाही.

इन्स्टिट्यूटच्या अहवालामध्ये तिच्या शाखांच्या कार्याची माहिती विस्ताराने देण्यात आली आहे. सेंट्रल एज्युकेशन बोर्डाचा अहवाल स्वतंत्र परिशिष्टांत दिला आहे, त्यावरून इन्स्टिट्यूटच्या सहकारी शिक्षणाच्या शाळा व तिची इंग्रजी व इतर भाषांतील मुखपत्रे ह्यांच्या कार्याची कल्पना येते. एकंदरीने आपले देखरेखीचे, प्रचाराचे व शिक्षणाचे काम इन्स्टिट्यूटने प्रतिकूल परिस्थितीतही मोठ्या चिकाटीने चालू ठेवले असल्याचे दिसून येते.

ब्रिटनमध्ये सैनिकांचा तुटवडा-सक्तीची आवश्यकता !

लॉर्डच्या सभेत भाषण करताना लॉर्ड स्टॅनहोप म्हणाले:—

“ १९३६-३७ मध्ये ब्रिटिश सैन्यामध्ये ३५,३०० उमेदवारांची भरती करावयाची आहे. परंतु वर्षअखेर २१,५०० पेक्षा ज्यास्त उमेदवार येतील, असे वाटत नाही. सैनिकांचा पेशा स्वीकारणे नागरिकांच्या सुधीवर ठेवण्याची सध्याची पद्धत फार काळ टिकणे कठिण आहे. तरुण लोकांना सैन्यात आकर्षाव्याचे असल्यास सैनिकांचा पेशा त्यांस आवडेल ह्या दृष्टीने सुधारणा केल्या पाहिजेत व समाजात त्यांचा दर्जा वाढेल, अशी व्यवस्था केली पाहिजे.”

किंमत

ओव्हरकोट खरेदी करा

रु. १२॥

बुधवार चौक, पुणे

जगांतल्या आर्थिक व सामाजिक घडामोडी

०००००००००

निःपक्षपाती विचारसरणीची आवश्यकता

(६)

आर्थिक व्यवहारांची व्यवस्था मध्यवर्ती सत्तेस करतां येते आणि शेती, उद्योगधंदे व व्यापार ह्यांमध्ये व्यक्तींच्या इच्छेचे जागी सर्वाधिकार्यांच्या योजना प्रस्थापित करतां येतात, ही गोष्ट मात्र बोल्शेव्हिकांचे प्रयोगानें सिद्ध झाली आहे असें म्हणतां येईल. मानवी संस्कृति व समाजाची प्रगति ह्यांच्या दृष्टीनें सदरहु एकसूत्री व एकछत्री घटना कितीशी श्रेयस्कर ठरेल, हा प्रश्न निराळा. रशियामध्ये भौतिक प्रगति झपाट्यानें झाली आहे आणि जनतेस वाढत्या सुखेसोयीचा पुरवठा त्वरित गतीनें होत आहे ह्यांत शंका नाही. शिक्षण, आरोग्य, औषधालयांची तरतूद, इत्यादि बाबतींत रशिया इतका मागसलेला होता कीं पश्चिम युरोपातील राष्ट्रांच्या बरोबरीनें त्यांतील जनतेस प्रगतिपथावर आणून सोडण्याची बोल्शेव्हिकांची कामगिरी स्तुत्य व भूषणावहच समजली पाहिजे. त्यांनीं घडवून आणलेल्या राजकीय क्रांतीमुळेच ही भौतिक प्रगति इतक्या थोड्या अवधींत शक्य झाल्याकारणानें समाजसत्तात्मक रशियन घटना सामान्य जनतेस प्रिय वाटणे स्वाभाविक आहे. परंतु भौतिक प्रगतीचीं अनेक सुखे क्रांतीवांचून अन्य मार्गांनीं उपभोगतां येण्याची व्यवस्था इतर राष्ट्रांत अगोदरच आहे. ह्यामुळे समाज-क्रांतीची आवश्यकता तेथील जनतेस भासण्याचें कारण नाही. सामान्य लोकांची भौतिक उन्नति घडवून आणण्यास रशियन पद्धतीची क्रांति अपरिहार्य किंवा अगत्याची आहे असें रशियाच्या अलीकडच्या इतिहासावरून सिद्ध होतें असें म्हणतां येत नाही; आणि म्हणूनच बोल्शेव्हिक रशियाचा आदर्श इतर राष्ट्रांपुढें ठेवतां येत नाही.

भांडवलशाहीच्या अमदानींतहि युद्धासारख्या आणीबाणीच्या वेळीं मध्यवर्ती सत्तेच्या हुकुमशाहीचा अनियंत्रित कारभार आर्थिक क्षेत्रांत चालतो. तसल्या प्रसंगीं सरकार सांगेल तेच धंदे व व्यापार व्हावयाचे, सरकार म्हणेल त्याच पदार्थाचें उत्पादन व्हावयाचें आणि तें ठरवील तेच बाजारभाव अमलांत यावयाचे. मागणी-पुरवठ्याचा नियम आणि स्पर्धा ह्यांस राजसत्ता अशा प्रसंगीं वाच ठेवीत नाही. कमीत कमी स्वर्चानें व आयासानें ज्यास्ततां ज्यास्त उत्पादन करावयाचें हा काटकसरीचा हिशेब तेथें चालत नसतो. युद्धकाळाची ही अपवादात्मक व्यवस्था रशियामध्यें मामुली झाली आहे असें म्हणण्यास हरकत नाही. संपत्तीचें उत्पादन व वांटणी ह्यांचे बाबतींत मध्यवर्ती सरकारास तेथें अमर्याद सत्ता असून स्वर्च व कार्यनिष्पत्ति ह्यांच्या परस्पर-संबंधाचा बारकाईचा विचार तेथें होऊं शकत नाही आणि ह्यामुळे सामाजिक व आर्थिक व्यवहार काटकसरीनें होतात कीं नाही हें सांगतां येत नाही. रशियांत बेकारी नाही ह्या गोष्टीकडेहि त्याच दृष्टीनें पहाणे जरूर आहे. मध्यवर्ती सरकार आपल्या कल्पनेप्रमाणें कामें काढतें व चालवतें आणि त्याचप्रमाणें चलनाचा विस्तार करतें. अशा स्थितींत इतर देशांत धंद्यांमध्ये व व्यापारांत चढउतार होतो आणि मंदी चलतीचें रहाटगाडो फिरत रहातें तसें रशियांत घडत नाही. उत्पन्न केलेला माल बाजारांत विकून येणाऱ्या पैशावर शेतकऱ्यांस चरितार्थ चालवावयाचा नसतो. त्यांस पोटापुरतें मिळेल अशी तरतूद केलेली असते आणि त्या वरच्या कमी-ज्यास्त उत्पादनास सरकार जबाबदार असतें. भांडवलशाहींत बेकारांस काम नाही तरी पोटास सरकार देतेंच, हें मात्र येथें लक्षांत ठेवें पाहिजे.

आर्थिक मंदीमुळे इतर देशांत बेकारी पसरली आहे तशी ती रशियांत कां नाही हें बरील प्रतिपादनावरून ध्यानांत येईल. भांडवलशाहीच्या राज्यांत आर्थिक मंदीचा प्रतिकार करण्याचें सामर्थ्य नाही असें गेल्या पांच-सहा वर्षांच्या जगाच्या इतिहासावरून वाटू लागलें असून रशियन घटनेंत बेकारी उत्पन्न होत नाही असें दिसून आलें आहे. बोल्शेव्हिकांची क्रांति टाळून बेकारीचे दुष्परिणाम उद्भवणार नाहीत अशी व्यवस्था भांडवलशाहीस करतां येणार नाही काय ? हा प्रश्न मि. व मिसिस वेक ह्यांचे ग्रंथ वाचून सुचल्याशिवाय रहात नाही. सर्वच देशांत व खूब ग्रेटब्रिटनमध्येहि भांडवलशाहीच्या मुळाशी असलेल्या स्पर्धेस व व्यक्ति-स्वातंत्र्यास अलीकडे मुरड घालण्यांत आली असून राज्यकर्ते संपत्तीचें उत्पादन, बाजारभाव, व्यापार इत्यादि आर्थिक व्यवहारांत दिवसानुदिवस अधिक हात घालून त्यांस योग्य वळण लावीत आहेत व बेकार पोशीत आहेत, असा देखावा आज दृष्टीस पडत आहे. अनेक अर्थशास्त्रज्ञ व इतर विचारी लोक ह्यांस भांडवलशाहीचीं वैगुण्ये स्पष्ट दिसतात आणि तीं दूर होण्याविषयी त्यांचा कटाक्षहि आहे. रशियांत आजमितीस कांहींच चांगलें नाही असें म्हणणें हें जसें एकांगी आहे तसेंच रशियाबाहेरची आर्थिक पद्धति सर्वस्वी टाकाऊ आहे असें प्रतिपादन हेंहि एकपक्षी आहे. भांडवलशाही साफ उधळून लावल्यावांचून समाजाची प्रगति होणार नाही आणि रशियन क्रांतीचाच किंवा सर्वांनीं गिरविला पाहिजे हा सिद्धांत समर्थनीय नाही. आपली श्रद्धा व बुद्धि ह्यांस अनुसरून बोल्शेव्हिकांनीं रशियांत विविध प्रकारची क्रांति घडवून आणली आहे आणि त्यांनीं चालविलेल्या विस्तृत प्रमाणावरील प्रयोगांचीं छाननी अभ्यासू वृत्तीनें व निःपक्षपातीपणानें होणें इष्ट आहे. तो प्रयोग दुसऱ्या राष्ट्रांनीं जशाच्या तसाच उचलावा अशा प्रकारची त्याची यशस्विता सिद्ध झालेली नाही. कोणत्याहि क्रांतीमुळे होणारी फलशर्ती आणि त्याकरितां सोसात्री लागणारी निर-निराळ्या तऱ्हेची शीज ह्यांचा हिशेब होणें आवश्यक असतें. 'दुरून डोंगर साजरे' ही म्हण येथें लक्षांत ठेवली पाहिजे. रशियन बोल्शेव्हिकांनींहि भांडवलशाहींत ज्या ग्राह्य गोष्टी आहेत, त्यांचा निःपक्षपातानें कां विचार करूं नये ? 'मी म्हणतो व करतो तेंच सत्य व योग्य आहे आणि त्यापेक्षां भिन्न असलेले विचार व कृति त्याज्य आहेत,' ही आग्रही मनोवृत्ति, ज्यांवर कोट्यवधि लोकांचें हितानहित अवलंबून आहे अशा महत्त्वाच्या प्रश्नांच्या चर्चेत व निर्णयांत अनिष्टच समजली पाहिजे. जर्मनी व इटली ह्यांसारख्या फॅसिस्ट देशांतहि भांडवलशाहींतला मुलभूत व्यक्तिस्वार्थ व अनियंत्रित स्पर्धा हीं नष्ट झालीं असून समाजसत्तावादाचाच एक विशिष्ट प्रकार रूढ झाला आहे असें म्हणण्यास हरकत नाही. इंग्लंड, अमेरिका, फ्रान्स ह्या देशांमध्येहि परंपरागत भांडवलशाहीस मुरड घातली जात आहे व समाजसत्तावादांतलीं कांहीं तत्त्वे सर्वत्र अंगवळणी पडत आहेत. ह्या रीतीच्या उक्रांतीनें इष्ट कार्यभाग होण्यासारखा आहे तर विध्वंसक क्रांतीची भाषा कशास पाहिजे ? ही कल्पना विचारवंतांच्या मनांत येणें स्वाभाविक आहे. रशियांत बोल्शेव्हिकांनीं विस्तृत क्रांति घडवून आणिली म्हणून तिची नकळ दुसरीकडे उठलीच पाहिजे असें शास्त्र किंवा अनुभव सांगत नाही. रशियन क्रांतीची माहिती करून घेऊन तिच्यापासून बोध घेण्यासारखा असेल तर तो सर्वांनीं अवश्य घेतला पाहिजे. दोन विरुद्ध बाजूंचा आंधळेपणा व हटवादीपणा मात्र अनिष्ट व त्याज्य आहे.

(संपूर्ण)

निवडक बाजारभाव

सरकारी कर्जरोखे

बँक रेट (२८ नोव्हेंबर १९३५ पासून)	३%
५% करमाफ लोन (१९४५-५५) ...	१२१-६
५% (१९३९-४४) लोन ...	१०८-१४
४३% लांब मुदत (१९५५-६०) ...	१२०-६
४% १९६०-७० ...	११५-५
४% १९४३ ...	१११-१३
३३% बिनमुदत ...	१००-६
३३% १९४७-५० ...	१०७-८
२३% १९४८-५२ ...	१०१-८

निमसरकारी रोखे

४% पोर्ट ट्रस्ट (विगर गॅरंटी व लांब मुदत)	११२-०
४% मुंबई म्युनिसिपल (लांब मुदत) ...	१११-१२
४% मुंबई सिटी इंप्रूव्हमेंट ट्रस्ट बॉर्ड (७०वर्षे मुदत)	१११-१२
४% म्हैसूर कर्ज (१९५३-६३) ...	११३-६
५% म्हैसूर (१९५५) ...	१२६-८

मंडळ्यांचे माग

बँका

बँक ऑफ इंडिया (भाग १०० चा, पैकी ५० रु. भरले व १०% डिव्हिडंड)	१३६-१२
बँक ऑफ बडोदा (१०० पैकी ५० रु. भरले व १०% डिव्हिडंड)	११५-०
सेंट्रल बँक ऑफ इंडिया (५० पैकी २५ रु. भरले व ६% डिव्हि.)	३५-४
इंपीरिअल बँक (५०० रु., १२% डिव्हि.)	१५८०-०
रिझर्व्ह बँक (१०० रु.)	१४१-०

रेल्वेज

दौंड-बारामती (१०० रु. चा भाग, डिव्हि. ४३%)	१०४-८
माचोरा-जामनेर (१०० रु. चा भाग, डिव्हि. ४३%)	९८-०
अहमदाबाद-प्रांतज (५०० रु. चा भाग, डिव्हि. १०)	९१८-१२

बीज

बॉन्ड ट्रॅन्जे (ऑर्डि. भाग ५० रु. डिव्हि. १३%)	१५३-२
कराची (१०० रु. चा भाग, डिव्हि. ९%)	२६७-८
पुणे इलेक्ट्रिक (१०० रु. चा भाग, डिव्हि. ९%)	२६५-०
टाटा पॉवर (१,००० रु. ऑर्डि. डिव्हि. ६३%)	१६००-०
टाटा पॉवर (१,००० रु. प्रेफरन्स, डिव्हि. ७३%)	१६१७-८

इतर

टाटा आयर्न (१५० रु. प. प्रेफरन्स डिव्हि. ६%)	१९०-६
टाटा आयर्न (१०० रु. ड. प्रेफरन्स, २२ रु. ८ आ.)	१७८-०
टाटा आयर्न (७५ रु. ऑर्डि.)	२३८-०
टाटा आयर्न (३० रु. डिफर्ड)	९४२-८

सोने-चांदी

सोने (मिंट) प्रत्येक तोळ्यास	३५-३
चांदी (मिंट) प्रत्येक १०० तोळ्यास	५२-१३

धी सेंट्रल बँक ऑफ इंडिया लि०

कडून

हिंदुस्थानांतील प्रजेच्या हितासाठी अनेक नाविन्यपूर्ण उत्कृष्ट योजना.

होम सेव्हिंग खाते सोने विक्री खाते
५ तोळे व १० तोळे लगडी

चालू खाते सेफ डिपॉझिट व्हॉल्ट खाते विमा खाते

त्रैवार्षिक कॅश सर्टिफिकेट एक्झिच्यूटिव्ह आणि
खाते ट्रस्टी खाते

सविस्तर माहितीकरिता पत्रव्यवहार करा:-

स्वदेशप्रेमी लोकांनी स्वदेशी संस्थेला उत्तेजन देणे हे त्यांचे कर्तव्य आहे. जनतेची सेवा करणे हेच आमचे ध्येय आहे. वरील स्वदेशी संस्थे-कडून मिळणाऱ्या फायद्याचा अनुभव प्रत्येकाने घ्यावा.

सो. न. पोचखानवाला,
मॅनेजिंग डायरेक्टर.

दि बँक ऑफ महाराष्ट्र, लि.

लक्ष्मीरोड, पुणे

तारेचा पत्ता : MAHABANK : फोन नं. ५७२
अधिकृत भांडवल : : : १०,००,०००
विक्रीस काढलेले भांडवल : ५,००,०००
खपलेले भांडवल : २,०७,७००
रोख भरलेले भांडवल : १,०३,१९०

दर शेअरची किं. : रु. ५०

चालू ठेवी द. द. शेंकडा १११ टक्के व्याजाने स्वीकारल्या जातात.

सेव्हिंग बँक ठेवीवर चेक स्वीकारून द. द. २१ टक्के व्याज दिले जाते.

मुदतीच्या ठेवी तीन महिन्यांपासून पांच वर्षांपर्यंत स्वीकारल्या जातात. व्याजाच्या दराबद्दल बँकेकडे चौकशी करावी.

कॅश, सोने, चांदी, माल, सरकारी कर्जरोखे किंवा व्यक्तिशः पतीवर रकमा दिल्या जातात.

कॅशक्रेडिट अगर ओव्हर ड्राफ्ट ह्यांवरही कर्जे दिली जातात.

चेक, बिले, ड्राफ्ट, हुंड्या, पेन्शन, बिले वगैरे वसूल करून दिली जातात.

कर्जरोख्यांची सरेदीविक्री त्यांवरील व्याज जमा करणे ही कामे केली जातात.

या बँकेवर सातेदाराने काढलेले चेक, सेंट्रल बँक, मुंबई कमिशनशिवाय वसूल करून देते. सात्यांत भरलेले मुंबई बँकांवरील चेक कमिशनशिवाय वसूल केले जातात.

शेअर सरेदीबद्दल व व्यवहाराच्या नियमांबद्दल बँकेकडे चौकशी करावी.

एम्. व्ही. गोखले,
मॅनेजर.

पुणे येथील सर्वात जुनी व वेळेवर कामे करणारी
टेलरिंग फर्म
पाटसकर आणि कंपनी
४८ निहाल पेठ, पुणे शहर.
सर्व प्रकारचे देशी व विलायती कापडाचे व
तयार कपड्यांचे व्यापारी
आमबेकडे—शिया, पुरुष व मुल्ले यांचे सर्व प्रकारचे फॅशनेबल
कपडे ऑर्डरप्रमाणे नेमिलेल्या वेळी तयार करून मिळतील. परी
येऊन मेसुरमेंट घेतले जाईल व कपडे घरपोच मिळतील.

FOR
SAFETY, ECONOMY
AND
DURABILITY
Consult
V. G. & Sons
ELECTRICAL and RADIO ENGINEERS
AND
LICENSED ELECTRICAL CONTRACTORS
Laxmi Road, Ganapati Chowk, POONA.

संजीवन हेअर टॉनिक
दारुणा, कॅस गळणें व टक्कल
ह्यावर अनुभविक उपाय
संजीवन मॅन्युफॅक्चरिंग कं., अहमदाबाद

K. K. & Co.
Photographic Dealers
POONA.

“ दुसरें मूल्यमापन जाहीर झालें ”
स्थापनेपासूनच भागीदारांना ६ टक्के फायदा व विमदारांस वाढता नफा वांटून
जुन्या व स्थिर झालेल्या कंपन्यांस कठीण असें अपूर्व यश संपादन केलेली
पहिलीच महाराष्ट्रीय विमा कंपनी:-
कॉमनवेलथ विमा कंपनी लि., पुणे.
अध्यक्ष-श्री. न. चिं. केळकर, संचालक, केंसरी
हयातीतील विम्यास } दुसऱ्या मूल्यमापनांत वांटलेला { हयातीनंतर विम्यास
३७॥ रु. } दर हजारी त्रैवार्षिक नफा { ४५ रु.
जास्त माहितीकरितां समक्ष भेटा अगर लिहा.
मॅनेजिंग एजन्ट्स.

“ अर्थ ” ग्रन्थमाला
व्यापार, उद्योगधंदे, शेती, सह-
कार, बँकिंग इत्यादि विषयांवरील
सोपी व व्यावहारिक उपयुक्ततेचीं
पुस्तके.
१ बँका आणि त्यांचे व्यवहार
२ रिझर्व्ह बँक
३ व्यापारी उलाढाली
वरील प्रत्येक पुस्तक लोकप्रिय
झाले आहे.
किं. १ रु. (ट. स. निराळा)
व्यवस्थापक, ‘अर्थ’ ग्रन्थमाला,
पुणे २.

दि डेक्कन पेपर मिल्स कंपनी, लिमिटेड.
रे पेपर मिल, मुंबवा, पुणे पदमजी पेपर मिल, मुंबई.
पूर्वी आम्हांस लागणारा सर्व कागद आम्ही आपल्या देशांतच तयार करित होतो, आणि
महाराष्ट्रातील कागदाचा धंदा सुप्रसिद्ध होता.
सध्यांच्या यांत्रिक युगांत, कागदाचे प्रकार आणि त्यांस असलेली मागणी विलक्षण वाढली असतां
आम्हीं पूर्ण स्वदेशी कागदच कां वापरूं नये आणि आम्हांस सर्व स्वदेशी कागद कां पुरवतां येऊं नये।
ह्या प्रश्नांस, दि डेक्कन पेपर मिल्स कंपनीनें, अनेक प्रकारांचा व प्रतींचा कागद आपल्या
कार्यक्षम कारखान्यांत तयार करून समाधानकारक उत्तर दिलें आहे.
तुम्हास कसलाहि कागद पाहिजे असो, त्यासंबंधानें खालील पत्त्यावर
चौकशी करून तो कागद घ्या.
८१५-१६ भवानी पेठ, पुणे. अहमदाबाद हाऊस, बॅलर्ड एस्टेट, मुंबई.

हे पत्र पुणे, पेठ भांबुडा घ. नं. ९३६१३ आर्यभूषण छापखान्यांत रा. अनंत विनायक पटवर्धन यांनी छापिलें, व
रा. श्यांपाद वामन काळे, बी. ए., यांनी ‘दुर्गाधिवार,’ भांबुडा, घ. नं. ९२४/१३, पुणे शहर, येथें प्रसिद्ध केले.